

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

15-1
januari
2006

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357

Jaargang 15, nummer 1, januari 2006

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofdredacteur mw. M.L. Boerjan

Redactie O. Bakker, P. Elshout, M.J. van Iersel, mw A. Schoots en T. Thissen.

Vaste medewerkers mw. N. de Jong, A. Neve, H. Oude Essink, H. Peters en K. Zoet.

Redactiesecretaris mw. M.J.E.M. Canters

Postbus 90, 6720 AB Bennekom Telefoon 0317 42 24 22

Telefax 0317 42 41 80, e-mail redactie@vbbn.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg, telefoon 013-58 36 350

Bankrelatie RABO-bank Tilburg, rekeningnummer

18.52.12.077, (niet voor contributie VBBN) ten name van 'Bijen'.

2

■ VBBN Betaling contributie 2006 Postbankrekening: 84 68 01

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (de juli- en augustusnummers worden gecombineerd). Oplage 7.300

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

€ 10, per 20 woorden, elk extra woord € 0,25

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken vóór de datum van verschijnen aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via E-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (niet digitaal). Subverenigingen die een cursus organiseren wordt verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Voorplaat Sneeuwklodjes, Arjen Neve

Vervaardigen van kunstraat	Peter Elshout	3
Uit de imkergemeenschap		
Buitensnippers	Astrid Schoots	6
Imkerervaringen	Dick van Leeuwen	7
Van imker tot imker	Ko Zoet	8
Plant en bij		
25 jaar Bijenplant in beeld	Ton Thissen	10
Hazelaar	Arjen Neve, Leiden	12
Biologie		
Overleven (2)	Peter Elshout	14
Uit de imkergemeenschap		
Koninginnenteeltdag 28 januari 2006		15
Mijn vrouw is imker	Cor Willems	16
De lezer schrijft		
Vraag omtrent varroamijt	Hans van Rossen	16
Het einde van BIJEN	F.Peter Bohlmeijer	17
Bijgezondheid		
Oxaalzuur onder de loep	Peter Elshout	18
Uit de imkergemeenschap		
Bijgezondheidscoördinatoren '	H. van der Scheer	21
Emblemata	Toon Brekelmans	21
'Ik wil wat opbouwen...'	Adrie van Luijk	22
Organisaties		
Bedrijfsraad Bestuivingsregeling 2006		24
VBBN-ZLTO Informatiebulletin nummer 6		24
ABTB Bij gepraat (44)		25
VBBN Uit het hoofdbestuur		25
Inbinden maandblad BIJEN		26
Reünie oud-bestuursleden VBBN		27
Onderscheidingen VBBN 2005		27
ZLTO Bijenvolken na uitwintering		28
Familieberichten		29
Kalender		29
Cursussen		30
Vraag en aanbod		31
Foto van de maand	J. Moors	32

Van de redactie

Wat hebben we toch een bijzondere hobby -of voor sommigen: broodwinning. Misschien komt het door mijn onkunde of vooringenomenheid, maar ik kan me moeilijk iets anders voorstellen dat zo intensief verbonden is met de hele natuur, met planten, dieren en mensen, en ook met zoveel gebieden raakvlakken heeft: milieubeheer, voedselvoorziening, techniek, geneeskunde, ga maar door.

Daarom is het ook zo hartverscheurend dat er nú al weer heel wat volken gestorven zijn. Door de kwakkelwinter, varroa/nosema, nieuwe virussen? Het appèl om nog beter naar de bijen te kijken wordt steeds dringender. We moeten proberen meer 'bijvriendelijk' te handelen, en minder hobbyistisch in te grijpen. In dit januarinummer wordt weer getracht een breed scala van mogelijkheden en informatie te bieden. Zijn we met elkaar op de goede weg? De meningen hierover zullen even talrijk zijn als er imkers en methoden zijn. Laten we allen ons best doen om te blijven uitwisselen, inzichten te vermeerderen, te durven veranderen... en de bijen zo goed mogelijk te geven wat hen toekomt.

Astrid Schoots

Bijenwas schrijft geschiedenis

Het vervaardigen van kunstraat voor een hoger doel

Peter Elshout

Als honingbijen de keus hadden, dan zouden zij niet op oude raat leven. Een bijenzwerm zou en zal nooit een holte of bijenkast met oude, gitzwarte, vele malen bebroede raat binnentrekken om zich daar te vestigen. Anderzijds zouden nuttige opruimers in de natuur, zoals de grote wasmot, al lang deze eiwit- en energierijke bron met zijn vele ziektekiemen hebben geconsumeerd.

Heden ten dage hebben de bijen geen keus en bepaalt de imker of hij aan raatvernieuwing doet. Daardoor moeten de bijen te vaak gedwongen op oude raat leven. De moderne imkerij kan daarom een grote bedreiging zijn voor het welzijn van de bijen. De korventeelt met zijn methode van volksvermeerdering en de wijze waarop de honing geoogst werd kende deze problemen niet. Waarom raatvernieuwing zo noodzakelijk is kunt u lezen in onderstaand overzicht.

Waarom geen oude (bebroede) raten

1. Rond larvenhuidjes en bijenpoep bevinden zich ook ziektekiemen.
2. De koningin heeft voorkeur voor jonge raat. De geur van oude, vele malen bebroede raat kan daarvan een oorzaak zijn.
3. Koninginnen beleggen bij jonge raat beide zijden. Dit is gunstig voor de warmtehuishouding. Bij oude, bebroede raat is het warmtecontact slecht of geheel niet aanwezig (vraagt meer energie).
4. In de winterzit vormt een oude bebroede raat een warmteblokkade (contactverlies van de tros).
5. Oude, vele malen bebroede raat wordt naar buiten uitgebouwd om voor de groeiende larven de normale celdiepte te krijgen. Daardoor wordt de ruimte tussen twee raten onderling smaller. Per raatoppervlak zijn er dan minder bijen, wat wederom problemen geeft met de warmtehuishouding. Het vraagt onevenredig veel energie van de bijen om de temperatuur op peil te houden.
6. Bij uitsluitend oude bebroede raat en bij gebrek aan bouwruimte wordt de bouwdrift onderdrukt, wordt de ontwikkeling van het volk geremd en stagneert de productie van was en honing.
7. In vele malen bebroede raat is de celdoorsnede

verkleind met als gevolg dat er kleinere bijen worden geboren. Daardoor stagneert een gezonde ontwikkeling.

8. Op oude, vele malen bebroede raat kunnen bijen door kwaliteitsverandering van de raat niet of slechts beperkt communiceren d.m.v. het overbrengen van trillingen. Daarom is een middenwand van kunststof ook geen alternatief.
9. Honing uit oude raat is altijd donkerder van kleur dan honing uit jonge raten. Kleurstoffen uit de pophuidjes en de larvenpoep veroorzaken deze verkleuring.
10. Oude raat is verzadigd met vetoplosbare bestrijdingsmiddelen voor de varroamijt, de wasmot, giften uit de land- en tuinbouw en emissies uit verkeer en industrie. Deze in de was geaccumuleerde giften verhogen de gevoeligheid van de bijen voor ziektes en secundaire infecties door virussen. De mijten worden in deze zandbak van gif resistent voor bestrijdingsmiddelen. De gezondheid van de consument kan geschaad worden, doordat deze gifstoffen kunnen overlopen naar de honing.

Oude bebroede raat heeft maar één voordeel. Ze is stabiel en zal bij het slingeren niet vervormen of breken.

Geschiedenis schrijven is een eigenschap van bijenwas

Werkbijen in de fysiologische leeftijd van 12 tot 18 dagen hebben ontwikkelde wasklieren. Aan weerszijden van het achterlijf, tussen het 3e en 6e buiksegment bevinden zich de wasspiegels. Elke wasspiegel bestaat uit ca. 20.000 waskliertjes. De was verlaat in vloeibare vorm de waskliertjes, komt aan de buitenlucht en stolt meteen als een 0.008 gram wegend plaatje. Bijenwas is samengesteld uit ca. 300 verschillende stoffen, en is synthetisch niet na te maken. Bijenwas heeft door haar bijzondere samenstelling een accumulerende werking op vetoplosbare stoffen. Zij 'zuigt' als het ware vetoplosbare verontreinigingen uit de nectar/honing in de raat. Bij vele malen bebroede raat kan deze filtering van giftige stoffen door de blokkade van pophuidjes niet tot beperkt plaatsvinden, waardoor er verontreinigingen in de honing zouden kunnen achterblijven. De

Er is geen betere was dan die van een zwerm of een éénjarig korfvolk. Foto: P. Elshout

van bestrijdingsmiddelen in de honing terecht zouden komen. Is de concentratie van genoemde middelen laag dan is overlopen naar de honing naar alle waarschijnlijkheid uitgesloten. Helaas is ook de was, die gewonnen is uit deze onbebroede honingramen geen alternatief voor het maken van kunstraat. Bestrijdingsmiddelen bestaande uit thymol en andere etherische oliën accumuleren ook in de was. Bij voldoende ventilatie verdampen deze vluchtige stoffen echter en blijven dus niet of beperkt in de kunstraat achter. Bij voorgeschreven gebruik is de kans dat er residuen in de honing terecht komen dan ook nagenoeg uit te sluiten.

'Water bij de wijn' ... de natuur als voorbeeld

Willen we onze bijen in optimale omstandigheden laten opgroeien dan zal dat moeten gebeuren in een relatief gifvrije en ziektekiemvrije raat. Dat is beter voor de bijen, en alleen dan ook kunnen we honing, raathoning, propolis en koninginnengelei oogsten zonder sporen van bestrijdingsmiddelen.

In dat geval zullen we in was accumulerende bestrijdingsmiddelen en gebruik van kunstraat gewonnen uit oude raat moeten uitbannen. De in de handel aangeboden kunstraat is geen optie omdat deze gemaakt wordt van aangeboden was van zowel oude, oude bebroede en met genoemde middelen besmette raat. De in de handel aangeboden

'ziekttekiemvrije/seuchenfreie' bijenwas zegt niets over de mogelijke residuen in deze was en is dan ook geen alternatief. Tot op heden wordt in de handel geen residuvrije was aangeboden. Voor de fabricage van kunstraat komt alleen zegelwas in aanmerking. De voorkeur gaat uit naar zegelwas van jonge onbebroede raten uit de honingbak. Laat nieuwe raat uitbouwen in de honingbak, door tussen twee uitgebouwde raten een raam met kunstraat te plaatsen. Bij gebruik van alle zegelwas, doet men water bij de wijn en neemt men met mindere kwaliteit genoegen. Zegelwas gewonnen door met de ontzegelvork te werken is

Ontzegelwas: de grondstof voor kunstraat. foto: P. Elshout

verontreinigingen komen zoals al genoemd o.a. uit de lucht (verkeer en industrie), maar ook van bestrijdingsmiddelen die zijn toegepast op een dracht waarop de bijen hebben gevlogen.

Een voorbeeld: een koolzaadveld, bespoten met Ronilan EG (ter bestrijding van de koolzaadglanskever) en Maverik flo (ter voorkoming van koolzaadkanker) wordt bezocht door bijen. In de honingblaas van deze foeragerende bijen werden verontreinigingen van 0,1 tot 30 mg per kg nectar gevonden. Direct na de oogst van de honing bevatte deze tussen de 2 en 18 microgram per kg van deze stoffen. Ruim duizend maal minder dan in de nectar. De was van de bijenraat had deze stoffen onttrokken aan de honing.

Evenzo worden alle vetoplosbare bestrijdingsmiddelen die toegepast worden om de varroamijt te bestrijden en die in het verleden gebruikt werden om de wasmot te bestrijden geaccumuleerd door de was. Deze chemische stoffen, zoals broompropylaat (Folbex VA), cumafos (Perizin Checkmite en Asuntol), fluralinaat (Apistan en Klartan), flumethrin (Bayvarol), Amitraz en het wasmotbestrijdingsmiddel paradichloorbenzol, worden helaas nog tien tot twintig jaar nadat ze zijn toegepast nog steeds in de was teruggevonden. De hoeveelheid in de was opgeslagen gifstoffen vermindert namelijk niet of nauwelijks, maar door gebruik van deze was voor de fabricage van kunstraat en door het jaarlijks opnieuw gebruiken van chemische bestrijdingsmiddelen, worden het er alleen maar meer. Zelfs in de specifieke honingkamerraampjes worden deze gifstoffen teruggevonden doordat de bijen deze stoffen met hun pootjes verplaatsen en doordat zij slepen met was. Het is daarom een goedbedoelde misvatting dat door het gebruik van deze raampjes geen residuen

Al een aantal jaren demonstreren dhr. A. de Zeeuw en zijn vrouw op de markt van Veenendaal het gieten van kunstraat. Foto: R. van Biesbergen, Mugmedia, Wageningen. Zie ook pagina 20.

beter van kwaliteit dan de zegelwas die vrijkomt bij gebruik van een ontzegelmes omdat dan ook een laagje oude raat mee afgesneden wordt. Wilt u nog een stapje verder gaan dan is het plaatsen van bijenzwermen of kunstzwermen in een kast met raampjes zonder kunstraat maar met driehoekig toplatje een mogelijkheid. Een methode uit de bio-imkerij.

Waswinning en het reinigen van was

Voor het winnen van de was heeft een behandeling met stoom of kokendheet water de voorkeur. Door deze behandeling worden wateroplosbare (gif) stoffen uit de was gespoeld en ziektekiemen gedood. Om de was optimaal schoon te maken zal ze meerdere malen met water vloeibaar gemaakt moeten worden. Voeg aan het water zonodig een scheut mieren- of azijnzuur toe, om alzo de calcium in het water op te lossen en organische vervuiling te laten neerslaan. Onzuiverheden zullen bij langzaam afkoelen uitzakken en aan de onderzijde van het wasblok terecht komen. Deze vuile laag kan, nadat het wasblok koud is, met een scherpe houtbeitel worden afgestoken. Om het vastkleven van was aan de beitel en de daarmee gepaard gaande weerstand te voorkomen, moet het wasblok zo koud mogelijk zijn. Hou bij het afsteken van de vuile, veelal taai plakkerige laag de beitel nat met water.

Bezint eer ge begint

Kunstraat maken doe je niet voor je lol. Het vergt de nodige investeringen. Denk aan een stoomwassmelter (100 tot 1400 €) en een kunstraatgietvorm (200 tot 1000 €). Om de was vloeibaar te maken is een elektrische WECKketel met daarin een emmer heel goed bruikbaar voor zowel het reinigen als het vloeibaar

houden van de was voor het gieten van de kunstraat. Een goed alternatief is een elektrische friteuse, waarbij de temperatuur op ca 80°C instelbaar is. Deze is ideaal voor het gieten van de kunstraat. Laat de temperatuur nooit tot 100°C oplopen. Bij hergebruik van de was welke uit de waspers in de waterbak is gelopen, gaat het aanhangend water aan de kook en zal de hete was doen opspatten. Vergeet niet met regelmaat de verontreinigingen na afkoeling te verwijderen. Verwarm de was nooit in een ijzeren of aluminium pan, dan verkleurt de was. Verhit was nooit direct op een hittebron maar altijd au-bain-marie, anders is de kans groot dat de was te heet wordt en tot ontbranding komt.

Je eigen kunstraat maken is een ideaal nastreven. Je doet het niet om de kosten van de aankoop van kunstraat te besparen. De tijd niet meetellend kan het zelf fabriceren van kunstraat bij een minimum van ca 20 volken pas op de lange termijn winstgevend worden.

Opmerking auteur

Zestien jaar geleden besloot ik voor de varroabestrijding alleen nog met organische zuren te werken. Sinds die tijd maak ik jaarlijks minimaal 200 vellen kunstraat, laat die door de productievollen in de honingbakken uitbouwen en geef deze raat na het slingeren aan de daarna samengestelde jonge volken.

Referenties

Die Wirkstoffanreicherung im Wachs minimieren! Dr. Klaus Wallner Universität hohenheim (die Biene 03/2001).
Die Wirkstoffverteilung im Bienenvolk. Dr. Klaus Wallner Stuttgart. (Schweiz. Bienen-Zeitung 3/2001)
Qualitätskriterien beim Bienenwachs. Dr. Stefan Bogdanov Liebfeld (die Biene 1/96)

Hommels, onvervangbaar voor bestuiving

Hommels staan wat in de schaduw van bijen wat betreft hun bestuivingkwaliteiten. Ten onrechte, zegt Helmut Hintermeier in *Bienenwelt*, daarom: een kleine bloem- lezing van hun prestaties.

Onze haalbijen komen met hun drachtluchten meestal pas goed op gang vanaf 15°C, maar hommelmeksters kunnen met hun dichte pels al vliegen bij 6°C, en de koninginnen zelfs al bij 2°C! Ook kunnen hommels vanwege hun grote ogen beter in de schemering vliegen dan bijen, en is hun bestuivingtempo én -rendement drie maal hoger. Bij regen en storm, zelfs bij hagel en sneeuw vliegen hommels nog, zodat bij dergelijke weersomstandigheden bijvoorbeeld de fruitoogst niet

6 helemaal hoeft weg te vallen: hommels kunnen dan toch nog zo'n 25 tot 50% van alle bloesem bezoeken. Dan is er de bloemvastheid: bijen blinken erin uit, maar ook hommels blijken voor meer dan de helft van hun bloembezoeken trouw te zijn aan één soort.

Ook hun robuuste lichaamsbouw biedt voordelen: zo zijn 'gesloten' bloemen zoals lipbloemigen voor hommels toch goed toegankelijk. Ook bloemen met een diepe kelk zijn door hun lange tong beter bereikbaar. Leeuwenbek, vingerhoedskruid, witte dovenetel en lupine zijn vooral op hommelmekbezoek aangewezen. Hommels zijn meesters in de zogenaamde vibratiebestuiving, waarbij eerst het stuifmeel getrild moet worden voor het los komt, zoals bij tomaat en slaapbol. Tot slot blijkt bij vele landbouwgewassen (luzerne, rode klaver, akkerbonen, uien, zachtfruit enz.) dat hommelmekbestuiving effectiever is.

Helaas behoren door de floraverarming ook hommels steeds meer tot de bedreigde diersoorten. Een hongerperiode van drie tot vijf dagen kan al het einde van een volkje betekenen. Daar is op alle niveaus wat aan te doen. Zo kan een bloeiende tuin al zorgen voor overbrugging in arme tijden. En op grotere schaal: goed bermbeheer, weinig maaien, wisselteelt, braak liggen en vlinderbloemige groenbemesters. Bij bloemarme landbouwgewassen kan men een onderbegroeiing van klavers of een vlinderstrookje met wilde akkerbloemen zaaien.

Bienenwelt, juni 2005.

Dansende darren

De ingewikkelde danstaal van de werkbijen van onze honingbij *Apis Mellifera* is voor een groot deel ontcijferd. Nu blijkt dat ook darren van de dwergbij *Apis Andreniformis* (nauw verwant aan *Apis Florea*) kunnen dansen! Het nest van deze dwergbij bestaat

buiten- snippers

berichten uit de buitenlandse bijenbladen

uit één hangende raat. In het bovenste stuk van deze raat, dat rond een boomtak zit geconstrueerd, zit de voedselvoorraad. In de eronder hangende raat bevindt zich het broednest, dat aan weerszijden door een dikke laag werkbijen als een dicht gordijn wordt afgeschermd.

De darren komen vanaf een half uur voor de paringsvlucht vanachter dat gordijn te voorschijn, en lopen dan over de dichte bijenpels naar boven naar de startplaats voor de paringsvlucht. Sommige darren hebben dan de vleugels gespreid en lopen daarbij rondjes over de bijenpels. In vorm en tempo lijken deze bewegingen op de rondedans van onze werksterbijen.

Het dansen spoort andere darren aan om mee te gaan dansen. Na enkele minuten eindigt de darrendans en gaat deze in een paringsvlucht over. Dan nemen de 'nadansers' het van de 'voordansers' over, om na enkele minuten op hun beurt te vertrekken. Zo gaat er, mooi gesynchroniseerd, elke twee tot zeven minuten een groepje darren op paringsvlucht. Bij de andere dwergsoort, *Apis Florea*, vertrekken de darren ook met tussenpozen in kleine groepjes, maar daar ontbreekt dit stimulerende dansen.

Maandblad v.d. Vlaamse Imkerbond, juli-aug. 2005

Propolisverdamer

Schreef ik u onlangs over propolistinctuur, in *Bienenwelt* las ik het enthousiaste relaas van Wilfried Aichhorn, die als tandarts/imker deze tinctuur met groot succes gebruikte om slecht genezende mondwonden bij kunstgebitkanten te genezen. Aichhorn zocht vervolgens naar andere toepassingen van propolis, en ontdekte dat een Italiaanse kinderarts elektrische propolisverdamers in de kinderkliniek Mailand gebruikte om o.a. de verkoudheidsuitbraken en andere groepsziekten tegen te gaan, hetgeen goede resultaten gaf. Hierbij wordt de propolis van 62° tot 85°C verwarmd, waarbij met elke temperatuur weer andere etherische olieën vrijkomen. Het artikel meldt ook de gunstige werking van deze dampen op astma, nachtelijk snurken en andere ademblokkades. Er zijn ook verdamers voor in de auto op de sigarettenaansteker.

www.propolair.de, *Bienenwelt*, juli 2005.

Aangestoken door 'tuter- en kwakerverhalen'

Al enige jaren bezoek ik de studiedag van de Bond van Bijenhouders in Boxtel. Alleen die van 2004 heb ik overgeslagen om de oprichtingsvergadering van de Vereniging van Carnica Imkers VCI bij te wonen.

'Aan de BIJEN-stand werd ik aangesproken door de hoofdredacteur van BIJEN, met de vraag of ik in 2006 iedere maand een stukje in BIJEN zou willen schrijven onder het kopje 'Imkerervaringen'. Zou ik dat kunnen? Toch wel een eer om gevraagd te worden! Misschien nog eens over nadenken? Heb ik wel zoveel ervaring?

Het bijenjaar van O.B. de Kat

Toen ik in 2000 mijn eerste bijenvolkje kreeg, kocht ik bij het Bijenhuis een eenvoudig boekwerkje in A4-formaat van O.B. de Kat uit Amstelveen met als titel 'Het bijenjaar, een handreiking voor beginnende imkers'. Voor beginners echt een aanrader! Het boekje beschrijft per maand wat er te beleven valt in de bijen. Ik moest direct aan dit boekje denken toen ik gevraagd werd. Ik citeer uit dat boekje:

"Januari. Die lange winterzit vergt toch wel een heleboel van het imkergeduld. Zouden de bijen het halen? Er zijn zoveel mogelijkheden waardoor het in de winter mis kan gaan: voedselgebrek, roer door aanhoudende koude, muizen, nosema. De achterlijven zijn gezwollen en de bijen worden traag, lopen doelloos met trillende vleugels rond, terwijl de ontlasting vast en korrelig kan worden. Dat schrijft W. Schotman in zijn 'Handboek der moderne bijenteelt' over de bijenbuikloop".

houden. Nee, alleen kijken. Niet aankomen! Buiten is het die dag 12°C. Er staat veel wind en het motregent. Kast 4, een zeer ijverig volkje. Ze slepen alle dode bijen de kast uit! Aan de wasmul kun je goed zien hoe groot het volk is en op welke hoogte het broednest zit. Gelukkig vind ik geen varroamijten op de schuiflade. Bij kast 5 vind ik heel veel bijen in stukjes op de vliegplank. Zou ik last hebben van muizen? Ook kast 6 heeft hier last van. Naast die 'gekopte bijen' zie ik ook wat varroamijten. Het valt me op dat ik later op de dag bij mijn kasten thuis geen rommel meer zie. Zouden de bijen alles al opgeruimd hebben? Op 31 januari 2004, eerste reinigingsvlucht. Buiten is het tien graden. Bij één kast zie ik geen bijen vliegen. Leven ze nog wel? Er ligt wel een klein beetje wasmul op de schuiflade. Er is dus hoop".

Kennismaking

Voor ik sluit stel ik me nog graag aan u voor. Mijn naam is Dick van Leeuwen, ik woon aan de Lingedijk in Geldermalsen en imker vanaf het jaar 2000. Momenteel heb ik tien carnica-volken, verdeeld over twee bijenstallen. Zo heb ik de twee meest gestelde vragen bij de kennismaking tussen imkers, namelijk 'hoelang imker je en hoeveel volken heb je' beantwoord. Helaas ben ik niet eerder dan in 2000 aangestoken door het bijenvirus, maar toen dat eenmaal het geval was sloeg de vlam er wel direct goed in! Op 5 mei 2000 kwam ik een straat verderop midden in een zwerm terecht. Ik kon de zwerm over de dijk volgen en hij belandde ook nog eens in onze tuin. De

imker waar ik contact mee zocht nodigde mij de volgende dag al uit om een kijkje te komen nemen bij haar bijen, die zij op het fruit had staan. Daar werd ik aangestoken door 'tuter- en kwakerverhalen'.

Diezelfde dag nog bouwde ik, in overleg met vrouw, dochters en burens een afdakje in onze tuin. Diezelfde week kreeg ik van haar nog een bijenvolkje met een groen gemerkte en geknipte F1-carnicamoer uit een doppenproject. Wat dat allemaal inhield wist ik toen nog niet.

Bijenagenda

Vanaf 2001 houd ik er een soort bijenagenda op na. In een grote kantooraagenda schrijf ik alles op wat ik zie en beleef. Daar plak ik ook krantenartikeltjes en andere wetenswaardigheden bij. Soms een foto van een aardige gebeurtenis of bijvoorbeeld een tekening van een kind die ik dan krijg als ik een zwerm geschept heb. Vanaf 2002 beschrijf ik ook de eerste reinigingsvluchten. Bijvoorbeeld: "21 januari 2002, de eerste dag waarop ik me weer met de bijen bezig kan

Als dit blijft doorgaan, wat dan?

Tot ver in november konden de bijen nog dagelijks uitvliegen. Er werd zelfs nog stuifmeel gehaald. Stuifmeel van januari tot in november: uitzondering of het toegroeien naar regel? Als we ons tot de bijen beperken vraag ik me af welke invloed het zal hebben op hun gedrag. Uit proeven genomen in vliegkamers is gebleken dat de toename en afname van de legcapaciteit van de koningin is gekoppeld aan het toe- en afnemen van de daglengte. Als de bijen vasthouden aan deze regel is er weinig aan de hand. Maar als er tot laat in het jaar vers stuifmeel wordt verzameld en amper twee maanden later de eerste voorjaarsbloei is of haar winkeltje al weer opent voor bijenbezoek, wat dan? Blijven de

8 voedersapklieren van werksters dan geactiveerd met als gevolg een bijna voortdurende bron van voedsel voor de koningin met wellicht broed het jaar rond?

Overpeinzingen bij varroabestrijding

We praten over onze bijen maar wat overheerst is 'als dit' en 'als dat'. Zoveel weten we er dus ook weer niet van. Ik heb nog een vraagteken in de aanbieding. Een oxaalzuurbehandeling tegen de varroa is het meest effectief als er geen broed in een volk aanwezig is. In hoeverre komt deze behandeling in de knel als er voortdurend broed aanwezig mocht zijn? Over oxaalzuur gesproken. Vorig jaar december zijn alle volken op Terschelling door twee ambitieuze imkers met oxaalzuur behandeld. Ondanks dat werden bij een aantal volken in de zomer veel mijten geteld. Het bleken voornamelijk de volken te zijn die als eerste waren behandeld. Waarschijnlijk is bij het gereed maken van het mengsel het 'schudden voor gebruik' achterwege gebleven. Iets om te onthouden. Ik had nog een paar setjes van het bestrijdingsmiddel Apiguard en na het afvoeren tegen het eind van september kreeg elk volk een bakje op de raten van de bovenste broedkamer. De dekplank kwam tijdelijk op een lege honingkamer te liggen en daarop het dak. De temperatuur haalde gelukkig dagelijks de vijftien graden, hetgeen nodig is voor een goede werking van Apiguard. Bij het verwisselen van de bakjes veertien dagen later en controle van de bodemla schrok ik van het aantal gevallen mijten. Tellen was ondoenlijk. Mijn bijenmaatje gebruikte mierenzuur en had hetzelfde resultaat. Bij de volgende controle veertien dagen later was het aantal mijten op de lade gering. In december toch maar weer een oxaalzuurbehandeling en dan kan het resultaat van de voorafgaande apiguard- en mierenzuurbehandeling worden vergeleken.

Een oppepper

Maar goed, het is nu januari. De dagen zijn kort, de nachten lang, het weer is de laatste jaren anti-winters om niet te zeggen miserabel en dat zal nu ook wel zo zijn. Bij de bijen valt niks te beleven en in de schuur of garage is het te koud om te klussen. Kunstraat inzetten heeft ook nog geen zin. Bij zo'n gedachtegang is een oppepper op zijn plaats. De een zoekt dat in een 'Beerenburg', de ander leest zijn aantekeningen van het afgelopen bijenjaar nog eens door en een derde doet het beide. In het verenigingsblad van de imkervereniging Varsseveld kwam ik een hoogzomertopper tegen en die wil ik u in deze donkere dagen niet onthouden. 'Begin september, einde heidedracht, controle bijenvolk. Ik wilde de bovenbak opzij zetten om de onderbak eerst te gaan bekijken en drie verkleinblokken daar te gaan vervangen door uitgebouwde ramen. Ik wrikte de beitel onder de bovenbak en kreeg hem met moeite omhoog. Het tillen lukte gewoon niet. De bak leek wel aan de onderbak te zijn vastgespijkerd. Wel drie keer verplaatste ik mijn handen om optimale greep te krijgen en met veel moeite wist ik de bak naast de onderbak te zetten. Ik werd wel nieuwsgierig. Zo'n zware bak had ik nog nooit getild. Ik haalde een kantraam omhoog. 'Hallo zeg', mompelde ik, hallo, van onder tot boven verzegeld en ... aan twee kanten. Het volgende broedraam zag er hetzelfde uit. Het derde en vierde raam idem dito. Het vijfde raam zat eveneens vol met verzegelde celletjes van dakgoot tot maaiveld. Maar geen broed! Het zesde raam bevatte broed, een vuistgroot rondje aan beide kanten van het raam. Dit raam liet ik maar hangen. Het zevende tot en met tiende raam zaten eveneens praktisch vol. In de onderbak zat wel wat broed, maar niet veel. In de schuur heb ik de raampjes gewogen. Samen 19,5 kilogram. Er belde een imker aan de deur. Hij had Apistan en invertsuiker nodig en dan ga je

even naar het depot. 'En', vroeg ik, 'hoe was het op de hei?' Hij had met zes volken op de hei gestaan en vertelde vol trots dat hij 24 kilo honing had geslingerd. 'En jij?', vroeg hij, 'nog wat geslingerd?' 'Mijn volk heeft in haar eentje 26 kilo opgehaald', zei ik. Zwijgend rekende hij af en vertrok, aldus Frans van Tongeren. (Geweldig Frans. Raampjes die gezamenlijk 19,5 kg wegen en 26 kg honing opleveren).

De verborgen wereld van een volk met eierenleggende werkbijen

In BIJEN van september vertelde ik u over Dr. Mangum in Amerika die het gedrag bestudeerde van eierenleggende werkbijen (EWB) in een al lange tijd moerloos volkje. Het volkje bezette nog twee raten. Op een ingehangen stukje raat met open broed werden geen redcellen aangezet. Conclusie: de bijen voelden zich niet moerloos. Laten we nu het verhaal van Dr. Mangum vervolgen. 'Als de bijen zich niet moerloos voelen dan zullen ze elke vreemde koningin onmiddellijk doden. Ook dat wilde ik in het kader van het onderzoek vastleggen. Uit een ander observatievolkje haalde ik een leggende koningin en zette haar op een raat van het volkje met EWB, zonder gebruik van moerhuisje of andere beschermende maatregel. De koningin liep rustig over de raat alsof er voor haar niets was veranderd. En de bijen? Er was bijna geen vijandig gedrag! Een aantal onderzocht haar met de sprieten. Af en toe klom een bij op haar rug en boog het achterlijf om haar heen alsof ze wilde steken, een typische houding die aan het inballen voorafgaat. Maar daar bleef het bij. Na een dik kwartier heb ik de koningin weer in haar eigen volkje teruggeplaatst. De volgende dag herhaalde ik de proef met een andere leggende koningin. Het resultaat was gelijk, nauwelijks vijandig gedrag van de bijen t.o.v. de koningin. Er ontstond zelfs hofstaatgedrag rond de koninginnen. Beide koninginnen waren bevrucht en legden actief eitjes. Mijn volgende vraag was hoe de bijen zouden reageren als ik een onbevruchte koningin zou invoeren. De volgende dag nam ik de proef op de som. Normaal gesproken wordt een vreemde onbevruchte koningin binnen de kortste keren gedood, maar wat gebeurde er? Er was meer agressief gedrag van de werkbijen t.o.v. de bevruchte koninginnen, maar ze werd niet ingebald en mijn indruk was dat ze zeker zou worden geaccepteerd.' Begrijpt u het nog? Een volgende maal zetten we alles nog eens op een rijtje en proberen tot een conclusie te komen.

Het weer in januari

Voor het midden van het land geldt voor de periode 1971-2000 als normaal: 52 uren zonneschijn, 67 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 5,2°C.

Januarimaanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag	(mm)	Max.temp °C
2000	N		N		+ (6,6)
2001	+	(72)	N		N
2002	+		N		+ (6,7)
2003	+	(72)	N		N
2004	++	(92)	-	(52)	++ (7,7)

Geraadpleegd

Tongeren, Frans van, Terug van de heide; De Vliegplank 10(4): 008(1999)

Mangum, Dr. Wyatt A., The Unseen World of Laying Workers; The American Bee Journal 44(11): 841 (2004).

advertentie

IMKERSHOP 'HET BIJENHUIS'

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbbn.nl

Een gesprek met Arjen Neve

'Ik houd wel van kleine dingen'

Ton Thissen

In februari 2006 is Arjen Neve (74) 25 jaar verbonden aan Het Groentje/BIJEN met zijn rubriek 'Bijenplant in beeld'. In jaargang 83, nr. 2 febr. 1981 vind je op pagina 34 van Maandschrift van de Bijenteelt zoals 't Groentje officieel heette. Zijn eerste 'slachtoffer': de Hazelaar. Zijn tekenpen blijkt nog niet zo fijn geslepen, maar zijn aandacht voor het detail is al wel aanwezig. Ook heeft hij nog niet zoveel woorden nodig: tekening en tekst beslaan één pagina. Een 8-tal cursief gedrukte regels ter inleiding bevat wel meteen het Credo, waaraan hij al die jaren is trouw gebleven. Het zal een rubriek worden, schrijft hij 'waarin niet alleen planten worden besproken en getekend die een voedseloverschot voor de bijen opleveren. Alle planten die door de bijen worden bezocht – voor de nectar, voor het stuifmeel of voor beide – kunnen aan de orde komen'.

Nou, dat hebben we geweten. Tot op de dag van vandaag is hij stipt op tijd en welbespraakt en wat zijn tekeningen betreft steeds fijnbesnaarder van de partij geweest. Afwisselend met Hennie Oude Essink zal hij ons het komend jaar nog van zijn 'Bijenplant in beeld' voorzien. Dan is het – mede gelet op allerlei nieuwe ontwikkelingen – ook wel welletjes geweest.

Vóór hij zijn bijdragen aan Het Groentje/BIJEN leverde, schreef hij al voor het Tweemaandelijks Tijdschrift van de Imkersvereniging Leiden e.o. met de toepasselijke en originele naam: De Stertselaar. Dat doet hij tot op de dag van vandaag. Zijn rubriek heet hier: 'Drachtplanten bijen en honing' en is ook hier voorzien van een minutieuze tekening. Ik maak hem erop attent dat hij voor De Stertselaar m.i. anders schrijft dan voor BIJEN. Hij weet onmiddellijk wat ik bedoel. 'Mijn bijdragen aan De Stertselaar zijn wat losser van toon, amicaler, in ieder geval minder afstandelijk dan mijn rubriek in BIJEN. Het heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat ik de lezers van De Stertselaar persoonlijk ken. Met de 7.000 abonnees van BIJEN is daar eenvoudigweg geen beginnen aan. Dat gemis mag natuurlijk niet ten koste gaan van de inhoud. Ik ben daar heel alert op.

Trouwens – anders dan je misschien zou verwachten – de tekst speelt mij meer parten dan de tekening. Zo'n

Arjen Neve aan het werk. Foto's: Ko Zoet

tekening kan dan wel avonden in beslag nemen, maar baart me minder zorg dan de tekst. Technisch tekenen ligt me wel en er valt weinig aan te interpreteren door de kijker. Ik heb niets met Rembrandt van doen.

Er staat gewoon wat er staat. Dat is met een tekst niet altijd het geval. Je tracht als schrijver je boodschap zo eenduidig mogelijk te formuleren, maar de lezer kan er altijd wel iets anders onder verstaan. En daarbij: de ene lezer is de andere niet'.

Het heeft allemaal ook wel wat met zijn voormalig beroep te maken: weg- en waterbouwkundig medewerker bij de gemeente Leiden. Tekeningen hebben daar aan informatie over het algemeen meer te bieden dan woorden.

Ternaard

Hoewel zijn vader geen imker was, had het gezin Neve wel iets met de natuur. Dat kan ook haast niet anders als je geboren en getogen bent in Ternaard, een dorp ten noorden van Dokkum aan de Waddenzee. Arjen

Neve: 'Ik mag er nog steeds graag komen. Alsook op de Waddeneilanden, met name op Terschelling bij Ko Zoet en bij Eef en Wiebe de Haan in hun bijenmuseum De Bijenworf. In Leiden heb ik op het terrein van de gemeentewerf jarenlang een bijenstal gehad. Een jaar of tien geleden moest ik die noodgedwongen opgeven. Ik heb het als een amputatie ervaren. Het hebben van een bijenstand midden in de stad is een onvoorstelbare weelde. De stad vormt voor de bijen een ongelooflijk goede bijenweide. Je moet dan de term weide natuurlijk niet al te letterlijk nemen. Maar een stadsdracht is niet te versmaden. Je hebt geen idee van de diversiteit aan planten die een stadswijk te bieden heeft aan nectarverzamelende insecten'.

Wat wel wat niet

Geheel in overeenstemming met zijn Credo moet Arjen Neve niet zoveel hebben van het maken van onderscheid tussen nectar- en stuifmeelleverende bloemen als het om de opbrengst gaat. Het overzicht dat Speelziek in bijlage 1 van zijn 'Werkboek Bijen Houden' van planten en bloemen geeft met vermelding van hun productiecapaciteit is hem in zekere zin een doorn in het oog. Arjen Neve: 'Je spreekt zo een waardeoordeel over een plant uit, terwijl elke plant – groot of klein; mooi of minder mooi in onze ogen – niets anders dan zijn uiterste best doet zichzelf en zijn soort in stand te houden. Juist ook het kleinste, onbeduidendste bloempje interesseert me, omdat het de belangstelling

van de bij heeft en omdat ik weten wil waarom dat zo is. Dat zet ik uiteen in mijn tekeningen en teksten'. In dit verband is hij ook niet zo weg van een term als productievolk. Het heeft met opbrengst te maken en onder dat vaandel tekent en schrijft hij niet. Het gaat hem eerder om de wonderen die nog lang de wereld niet uit zijn en die zich niet zelden in de kleinste hoekjes voordoen. Op ongeveer dezelfde wijze praat hij over tuincentra, tuinders en cultivars: 'Ik heb er niets op tegen dat een tuinder een bloem in een andere kleur kweekt. Voor de bij verandert er hoegenaamd niets en tuinder en tuinliefhebber winnen erbij. Dat is anders als het gaat over het kweken van zgn. dubbele bloemen. De vakman spreekt in dit verband van 'gevuldbloemigheid': de meeldraden zijn in bloembladjes veranderd. Tuinder en klant winnen erbij; de bij is echter niet meer geïnteresseerd en ik dus ook niet'.

Foto of tekening

Hoewel Arjen Neve heel vaak met zijn fototoestel in de weer is, geeft hij de voorkeur aan de tekening als het informatie over een drachtplant betreft. 'Voor de lezer van het blad BIJEN of De Stertselaar is een foto van een plant/bloem wel aantrekkelijk maar oppervlakkig. Een foto kan niet of nauwelijks laten zien hoe de bloembouw eruit ziet of waar zich het nectarium bevindt. Er zijn bloemen die op dezelfde plaats in een eerder stadium (het mannelijk stadium) meeldraden

Door de knieën voor de natuur.

ontwikkelen en in een later stadium (het vrouwelijk stadium) een stempel. Dat kun je niet laten zien d.m.v. een foto. Zoiets moet je tekenen. Zoals je ook een stuifmeelkorrel duizendmaal vergroot kunt weergeven na hem onder de lichtmicroscop bekeken te hebben. Ik kan me dan ook voorstellen dat men mijn bijdragen aan BIJEN aan de vakmatige kant vindt. Maar vakmatig is m.i. eigenlijk niet de juiste term. Ik heb niet de bedoeling een vak uit te oefenen of voor vakmensen – beroepsimkers of – tuinders – te schrijven. Ik doe het omdat het een en ander me interesseert en omdat ik wil weten hoe het in elkaar steekt. Ik denk dat deze twee redenen ook ten grondslag liggen aan de interesse van de huidige imkerij die een hobbyimkerij genoemd moet worden. Hobbyimkers gaat het niet zozeer om het gewin; zij hebben een grote belangstelling voor een stukje pure natuur en willen daar zoveel mogelijk van aan de weet komen'.

12

Boek

Al eerder verscheen in samenwerking met drie andere auteurs een boek van zijn hand: 'Pollenanalyse'. Een boek met al zijn bijdragen 'Bijenplant in beeld' zou een prachtige bekroning vormen voor zijn decennialange arbeidzaamheid op dit gebied. Er werd over gesproken met de uitgeverij van de KNNV (Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging), die onlangs nog het prachtige boek Wespen en Mieren het daglicht liet zien. Er is nog overleg gaande met het Bijenhuis. Maar het blijkt een lastige zaak. Het zou dan een boek gaan betreffen van tenminste 500 pagina's waarin de 250 beschreven en getekende planten aan bod komen. Zo'n boek zou al gauw €70,- moeten gaan kosten, ook omdat er het nodige scanwerk aan te pas komt. Bovendien is het aantal imkers te klein om voor een voldoende afname te zorgen. Er is natuurlijk ook gesproken over compromissen. Arjen Neve: 'Men stelde voor dan

bijen

'T GROENTJE 1989

Arjen Neve

Hazelaar

Een van de eerste bloeiers in het nieuwe seizoen opent de rij van bijenplanten in deze nieuwe rubriek. Een rubriek waarin niet alleen planten worden besproken en getekend, die een voedseloverschot voor de bijen opleveren. Alle planten, die door de bijen worden bezocht – voor de nectar, voor het stuifmeel of voor beide – kunnen aan de orde komen.

Wanneer de bijen bij goed weer begin februari hun reinigingsvlucht hebben gehouden staat de hazelaar volop in bloei. Aan de kale takken hangen de heldergele katjes, die bij de geringste beweging het stuifmeel aan de wind toevertrouwen. Die wind zorgt er namelijk voor dat het stuifmeel bij de vrouwelijke bloemen komt.

De hazelaar is een éénhuizige plant: de mannelijke bloemen en de vrouwelijke bloemen zitten afzonderlijk aan de takken van dezelfde plant. In tegenstelling tot de katjes met de mannelijke bloemen zijn de vrouwelijke bloemen erg onopvallend. Ze vertonen veel gelijkenis met een bladknop, waaruit aan het einde helderrode stijlen steken. De mannelijke bloemen zijn

rond een stengel gegroepeerd en vormen zo een katje. Zo'n enkel mannelijk bloempje bestaat uit een komvormig blaadje met daaronder hangend de meeldraden, goed beschermd tegen de weersomstandigheden, die in deze tijd van het jaar nog bar en boos kunnen zijn. Bij het grijpen van de helmknoppen valt het stuifmeel op het daaronder geplaatste bloempje en kan het alsnog met de wind worden meegevoerd. De stand van de meeldraden brengt met zich mee dat het verzamelen van stuifmeel niet gemakkelijk is. De bijen bewegen zich snel over de katjes en zullen zodoende een klein deel van de stuifmeelkorrels kunnen opvangen in het haarkleed. De stuifmeelproductie is, zoals bij alle windbloeiërs, overvloedig. Ieder katje produceert ongeveer 4 miljoen stuifmeelkorrels. Nectar levert het bezoek aan de hazelaar de bijen niet op, want de katjes bezitten geen nectariën. De stuifmeelklompjes hebben een groenachtiggele kleur. De voedselwaarde van het stuifmeel is gering, maar toch is de hazelaar van grote waarde voor de bijenvolken, omdat hij zo vroeg in het jaar stuifmeel beschikbaar stelt.

Arjen Neve, Leiden

maar een selectie toe te passen b.v. in hoofddrachtplanten en nevendrachtplanten, maar daar ben ik natuurlijk op tegen: elke nectar- en/of stuifmeelproducerende plant is en blijft mij even lief. En ook een voorstel de tekeningen te verkleinen lijkt me niks: allerlei details vallen dan weg of de tekeningen moeten worden aangepast. Een troost is dat mijn werk voorlopig 'vereeuwigd' is in 'Het Groentje' en in BIJEN van 1981 t/m 2006'.

Geraniums

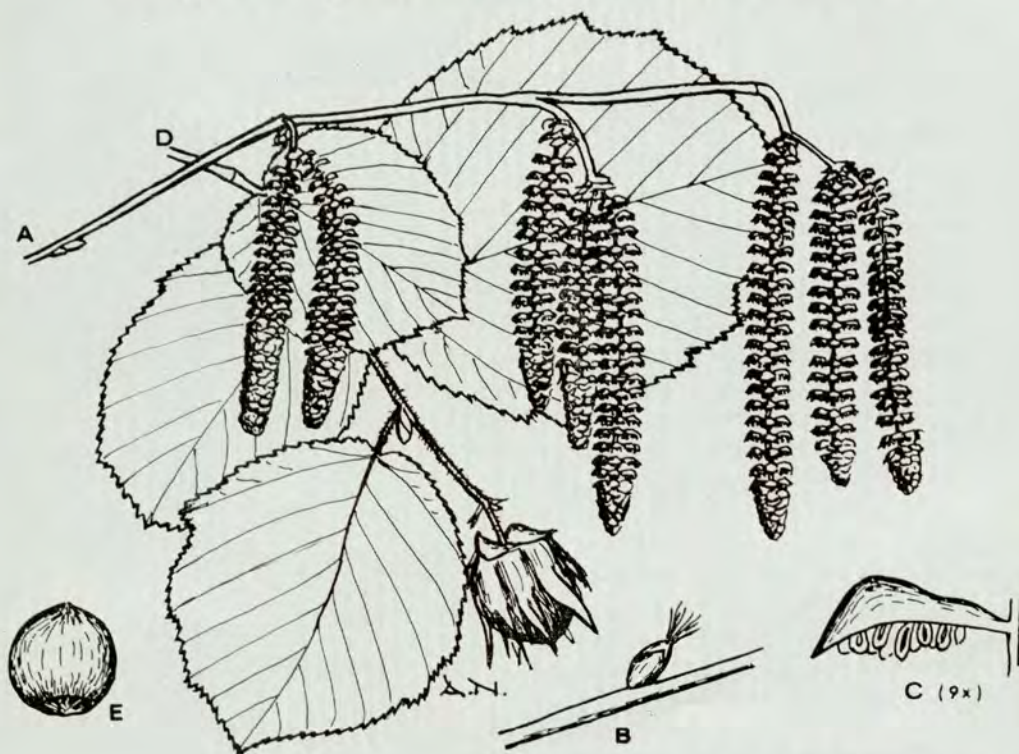
Er is voorlopig nog geen zicht op een uitzicht vanachter de geraniums. Er staan nog zo'n 5 tot 6 bijdragen voor BIJEN op de rol voor 2006; hij blijft samen met een maatje De Stertselaar redigeren en voorzien van zijn bijdragen. Hij blijft gebruik maken van zijn tot privileges uitgegroeide goede contacten met Naturalis en het Leids Herbarium waar hij zozegd kind aan huis is. Als medewerker van de sectie Hymenoptera van de Nederlandse Entomologische Vereniging houdt

hij zich bezig met wilde bijen. Het gaat daarbij om het publiceren over planten waarop de oligolectische soorten (soorten die zich beperken tot één of enkele voedselplanten. Th.) vliegen alsook om het determineren van het stuifmeel dat zij hebben verzameld. Arjen Neve: 'Ik houd wel van kleine dingen. Zo heb ik van alle door mij beschreven en getekende planten en vele andere het stuifmeel verzameld en opgeslagen in preparaten. Ik heb er dozen vol van. Het is priegelwerk maar ik mag het graag doen. Het betreft hier stuifmeelkorrels bij voorkeur uit de gesloten helmknop. Na droging gaat die open en wordt het stuifmeel door mij opgeslagen en bewaard voor microscopisch onderzoek. Ik heb daar veel plezier aan'.

'Arjen, de redactie van BIJEN is je dankbaar voor je stipte en verzorgde bijdragen gedurende de afgelopen 25 jaar. We zijn er trots op je zo lang tot onze vaste medewerkers te hebben mogen rekenen. Het ga je goed!'

13

bijenplant in beeld

Hazelaar (*Corylus avellana*): A tak met mannelijke bloemen aan katjes, B tak met vrouwelijke bloem, C mannelijke bloem, D tak met noot, E noot.

Overleven (2)

Peter Elshout

Overleven is een natuurlijke drang, maar wanneer de juiste componenten ontbreken kan dit leiden tot extreme situaties. Deze maand: in een koninklijke cel sterven in plaats van te overleven.

In een bijenvolk kunnen zich extreme situaties voordoen, wanneer een volk reddeloos moerloos gemaakt wordt om er daarna koninginnen in te telen. Een imker kan daarmee situaties creëren die ook voor de in het volk verblijvende varroamijten uitzonderlijk zijn. Want door het ontbreken van open darren- en werksterbroed zullen meerdere mijten een instap wagen in de nog open koninginncellen. Door het ontbreken van voor mijten aantrekkelijke prikkels is de instap in zo'n koninklijke cel onnatuurlijk. Gedreven door de drang zich voort te planten zullen de mijten dit alternatief, voor hen het slechtst denkbare, toch benutten. 'Helaas' zullen alle in de koninginncel geboren mijten minimaal drie dagen te kort komen om te kunnen paren. De eerste nakomelingen van de in de cel gekropen moedermijten zullen op z'n vroegst tien dagen na het sluiten van de cel kunnen paren. Lukt dit niet dan zullen zij zich nooit kunnen voortplanten en kort na het uitlopen van hun gastvrouw sterven. De moedermijten zullen waarschijnlijk nog leven, maar onverrichter zake met de jonge moeder de cel verlaten. De jonge koningin is echter door de parasiterende mijten ernstig mismaakt. Haar lichaam is niet volgroeid en haar vleugels zijn misvormd en ongeschikt om er mee te kunnen vliegen. Ook zij zal mogelijk die zelfde dag nog sterven.

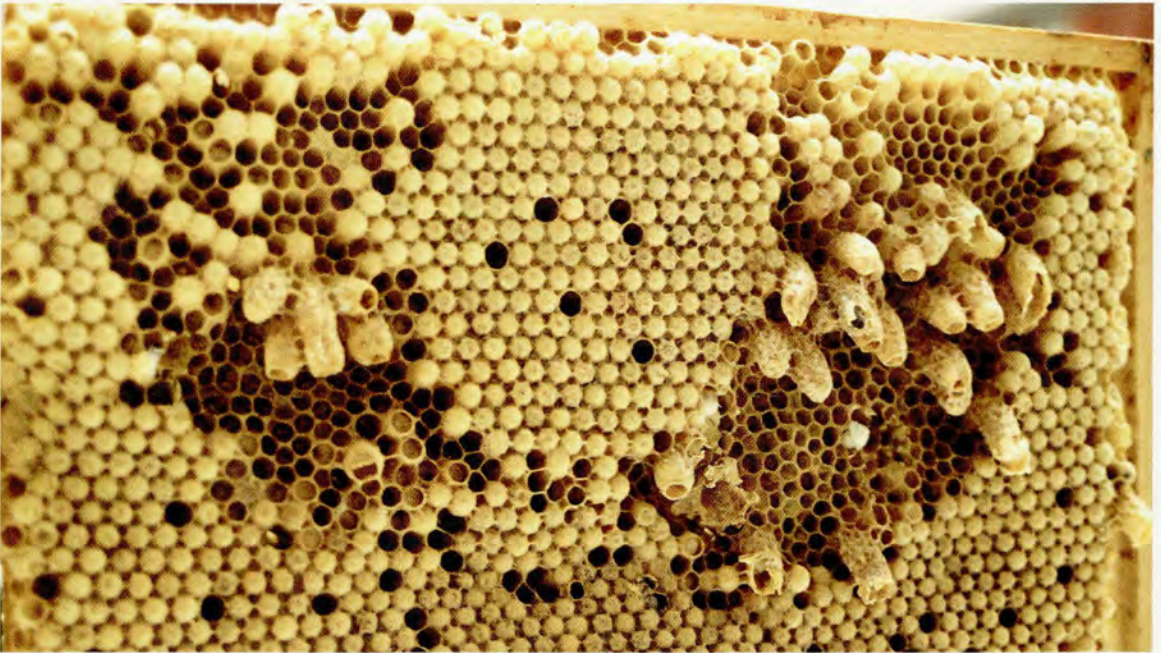
Overlevingsdrang van reddeloos moerloze bijenvolken

Had het hierboven genoemde reddeloos moerloze bijenvolk één rijpe koninginncel van de imker gekregen dan was het volk weer gered. In een situatie waarbij de koningin om welke reden dan ook plots sterft zullen de bijen op het jongste broed redcellen optrekken en meerdere koninginnen opkweken om als volk te kunnen overleven. Zelfs indien er alleen maar ouder broed is wordt deze noodgreep toegepast. De dan ontwikkelde, niet volmaakte koninginnen kunnen nog altijd op bruidsvlucht en aan de leg gaan. Het volk is voorlopig gered en kan, wanneer de vaak te klein uitgevallen koningin niet voldoet, deze alsnog vervangen door het aanzetten van een goede koninginncel. In een situatie waarbij het volk helemaal geen open broed meer heeft zullen de werksters na enige weken

moerloosheid eierlegend worden. Deze noodgreep om te overleven zal alleen maar darren opleveren en het volk zal door het wegvallen van werksters uiteindelijk sterven. Deze drang om te overleven gaat bij bijen soms heel ver. Wanneer een imker bijvoorbeeld bij een volk al het broed weghaalt en het daarna alleen een darrenraat met open broed geeft, om op die manier te trachten de op de bijen verblijvende mijten te vangen, ontstaat er voor de bijen een ongewone situatie die kan leiden tot extremen. Zo kan bijvoorbeeld de koningin ingebald en afgestoken worden, mogelijk uit onvrede met de door de imker gecreëerde situatie. Ook wanneer dat niet het geval is, is een volk met alleen open darrenbroed ook een reddeloos moerloos volk, al doet de definitie 'reddeloos moerloos' iets anders vermoeden.

Een door mijten geparasiteerde koningin kan een resultaat zijn van koninginnenteelt in een reddeloos moerloos volk.

Redcellen op een darrenraat, een nutteloze wanhoopsdaad om als volk te kunnen overleven.

In hun drang te overleven zullen de werksters redcellen op het darrenbroed aanzetten en de mannelijke larven behandelen als koninginnen in wording (zie foto). Of koninklijk opgevoede darren levensvatbaar zijn, weet ik niet. Zelf kreeg ik eens, nog jong en onervaren, zo'n kleine twintig jaar geleden van een attente net zo 'ervaren' imkercollega een volgens hem wat verlate rijpe gekooide moerdop die even later voor onze ogen uitliep. Een wel heel vreemde koningin met ogen als van een dar, een lang maar afgerond achterlijf en normale slanke vleugels zoals van een koningin. Eentje van het mannelijke geslacht, een dar? Mogelijk

was een darrenlarve per abuis gebruikt voor de koninginnenteelt in het reddeloos moerloze volk, of het larfje was een diploïde dar: een dar uit een bevrucht eitje. Of was het misschien toch een koningin, maar dan eentje met een afwijking? Met het beeld nog op mijn netvlies gebrand weet ik nu dat het om een niet alle-daagse speling van de natuur ging: het was een tweeslachtig dier, ook wel hermafrodiët genoemd. De hij/zij is uit louter emoties niet op de gevoelige plaat vast gelegd maar direct in een moerloos volkje ingevoerd waarin ik hem/haar nooit meer heb mogen waarnemen.

Koninginnenteeltdag 28 januari 2006

De Koninginnenteeltdag 28 januari 2006 vindt plaats in het Wentgebouw ('de ponskaart') van de Rijksuniversiteit Utrecht, op de Uithof, Sorbonnelaan 16, aanvang 10.00 uur, sluiting 15.00 uur.

Op deze dag zullen vier onderwerpen aan de orde komen:

- 'EWK-doppenproject Geldermalsen-Norderney' door Gert-Jan Schreuder en Frans Rutten.
- 'Ervaringen met roterend broednest, de varroamijt en zwermverhindering' door Jan Trip.
- 'Wat kunnen we met de DNA-technieken in de honingbij?' door Marie José Duchateau.

- 'Zuchtauslese bei der Honigbiene unter besondere Berücksichtigung der Varroatoleranz' door dr. Christoph Otten uit Mayen, Duitsland.

De kosten voor deze dag bedragen € 7,50 inclusief lunch. Aanmelden vóór 20 januari 2006 (in verband met bestellen van lunchpakketten) bij:

J. Dommerholt, 0573-28 16 50,

E: Dommerholt.J@nrs.nl

of bij het Maandblad BIJEN, mw. M. Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, 0317-42 24 22, fax 0317-42 41 80 of E-mail: redactie@vbbn.nl

Rustig zonnen behoorde vanaf dat moment tot het verleden

16

Acht jaar geleden maakte mijn vrouw kennis met het imkeren tijdens een tuinfeestje van een toenmalige collega. Hoewel ze direct onder de indruk was, kwam het op dat moment niet in haar op dat zoiets voor haar weggelegd zou zijn en uiteraard liet ik dat zo, want je weet maar nooit met al die prikkertjes. Prikkertjes zijn leuk hoor, maar liever in 'n stukje kaas dan in mijn achtertuin! Pas enkele jaren later, tijdens het koffie drinken na het partijtje tennis met haar 'damesclubje', kwam de nieuwe hobby naderbij. Tennispartner Helga Bij vertelde enthousiast over haar bijenvolkeren, maar mijn vrouw dacht dat ze, vanwege haar naam, een grapje maakte. Helga haalde haar vervolgens over de eerste cursus te gaan volgen en enige tijd later hing mijn vrouw wekelijks aan de lippen van dhr. Hertsig! Het onheil kwam steeds dichterbij! Na 'n paar lessen volgde het onvermijdelijke; er moest een 'volk' komen. Nu is ons landje tamelijk vol, maar voor dit volkje moest nog wel een plaatsje te vinden zijn. Op ons terras werd er een ruimte vrijgemaakt waar de eerste kast geplaatst kon worden en het lekker rustig zonnen vanaf dat moment definitief tot het verleden behoorde. Zodra de zon zich liet zien en we uit de kleren gingen om de UV-stralen tot diep in de poriën te laten doordringen was dat voor de bijen het teken om op pad te gaan. Duizenden zoemers vlogen af en aan en scheerden daarbij rakelings langs onze bleke blote lijven. Om het risico te vermijden er als een bultenaar te gaan uitzien, lag ik vaker onder dan op de ligstoel. Mijn vrouw bleef rustig liggen omdat ze geleerd had dat bijen niet steken, zolang je hen maar niet hindert. Ik zag haar ook regelmatig zonder spierwitte outfit de raten tegen het licht houden om

te zien of er zich veranderingen binnen haar volkje hadden voorgedaan. Je moet maar durven! Soms duurde dat uren zolang dat ik dacht dat ze haar onderdanen aan het tellen was. Toen ze me toevertrouwde dat er zich wel 30.000 bijen in een kast kunnen bevinden begreep ik dat die veronderstelling niet klopte. Een leuke bijkomstigheid was de ouderwetse geur van tabak weer eens te kunnen ruiken. Want als ze het nodig vond wel in dat astronautenpak te kruipen en daarbij van tijd tot tijd een zware pijp (die veel weg had van een conservenblik met mondstuk) rookte, snoof ik de geur van herkenning diep in, ondanks de wetenschap dat 'meeroken' de nodige risico's met zich meebrengt. In mijn jeugd was mijn oude opa een enthousiast sigarenroker en als hij op bezoek kwam werd zijn komst aangekondigd door de sigarengneur die eerder in de kamer was dan hij en zijn eveneens stokoude vrouw. Frappant was te bedenken dat die mensen toen niet veel ouder waren dan wij nu! Moet je zien hoe de huidige oma's en opa's eruit zien! Dat is wel wat anders dan die in het zwart gehulde verschroepelde lijven die zich met kleine schuifpasjes voortbewogen en waarbij de door hen voortgebrachte zwaar rochelende geluiden de Mariabeeldjes deden schudden. Een ander verschil is dat mijn oma niet rookte en de huidige oma, dankzij de bijen, wel. Op elke verjaardag vertelde mijn vrouw enthousiast over het imkeren, waardoor zij al snel de bijnaam 'Imker Marina' kreeg, en wierf daarbij direct de nodige klanten voor haar eigen fabrikaat honing. Wat een succes! En zo kan ik eindelijk vrede hebben met haar tijdrovende hobby, want bijen houden is leuk, maar het moet wél wat opleveren!

Vraag omtrent varroamijt

Ik ben een imker met 14 bijenvolken over drie standen verdeeld. Verder heb ik een stuk grond in het Westland bij een tuinder in gebruik waar ik zo'n 60 soorten vruchtbomen heb staan. Wat is er mooier dan je eigen fruitbomen te laten bestuiven door je eigen bijen? Maar helaas heb ik met de buurman/tuinder wat problemen gehad betreffende reinigingsvluchten. Daarom heb ik mijn bijen daar weggehaald. Eind april zet ik des-

ondanks een volk tussen mijn rabarberplanten waardoor de kast voor mijn buurman onzichtbaar is. Ik heb dan ook geen klachten meer: wat niet weet wat niet deert. Maar nu terzake. Toen ik mijn volken tegen de varroamijt ging behandelen lagen de planken van al mijn kasten vol dode mijten met uitzondering van die ene kast tussen de rabarber en Oost-Indische kers. In die kast heb ik niet één dode mijt gevonden. Nu heb ik mij laten vertellen dat rabarber en Oost-Indische kers rijk zijn aan oxaalzuur. Mijn vraag is: zou er verband

kunnen bestaan tussen het ontbreken van mijten en de aanwezigheid van betreffende planten. Alle volkeren zijn 2 x 3 weken met Apiguard behandeld. Als er dan geen mijten vallen, heeft een volk ze ook niet. Dat is duidelijk. Maar dat dit alleen bij dat ene volk het geval was, is wel hoogst opvallend. Is er iemand met een soortgelijke ervaring, dan zou ik dat graag vernemen. En misschien is het een idee om er verder onderzoek naar te doen. Wie weet.

Hans van Rossen, Den Haag

Noot van de redactie

In de literatuur kom je berichten tegen waarin verschillende alternatieve varroabestrijdingsmiddelen genoemd worden. Men kan berichten vinden over successen met bladeren van varens, walnoten en dennennaalden. Ook knoflookteentjes zouden helpen. Zodra er wetenschappelijk onderzoek gedaan wordt naar het bestrijdingsresultaat van deze middelen valt dat tegen. Dat wil nog niet zeggen dat de waarnemingen van de betreffende imkers nergens op berusten maar wel dat er blijkbaar nog andere factoren in het spel zijn. Iets dergelijks zou ook in dit geval een rol kunnen spelen.

Het einde van BIJEN

Het rommelt al een tijdje rond het maandblad BIJEN. En dan denk ik niet aan de redactie, die er iedere maand weer in slaagt om een goed leesbaar blad bij de imkers te brengen.

Het zijn bestuurders, kennelijk niet gehinderd door afspraken die ten aanzien van de organisatie van het maandblad in het verleden gemaakt zijn, die uitspraken doen en zelfs beslissingen nemen waarbij je je kan afvragen of die in het belang van de kwaliteit van ons maandblad zijn.

In juni 1990 werd een eerste proef gedaan met het gezamenlijk uitgeven van een Themanummer Drachtplanten. Iedereen was daar enthousiast over. Het resultaat was dat er door de besturen van de bijenhoudersorganisaties werd besloten om gezamenlijk één maandblad uit te gaan geven. Ook werd besloten om de verantwoordelijkheid voor de inhoud van het blad bij een onafhankelijke redactie te leggen. De besturen kwamen één keer per jaar met de redactie bij elkaar om de gang van zaken te bespreken en het beleid van de redactie te fatteren. Het was jammer maar begrijpelijk dat één organisatie zich niet bij deze samenwerking aansloot.

Zo hebben de meeste imkers in Nederland tot aller tevredenheid een goed en informatief blad in de bus gekregen. Er werd wel eens gemopperd op de 'grijze' pagina's, maar samenwerken vraagt ook wel eens om concessies.

Maar na 14 jaar kondigden zich veranderingen aan. De VBBN wilde graag een doorbraak forceren in het tot stand komen van één bijenhoudersorganisatie. Als die eenwording er niet gauw zou komen, gingen zij zelf een maandblad uitgeven.

Uiteindelijk besloot de BvB-ZLTO mee te werken aan een reorganisatie van de bijenhoudersorganisatie en begon overleg hierover met de VBBN.

Men werd het vrij snel eens over deze reorganisatie en kondigde dus aan dat de medewerking aan het blad BIJEN zou worden opgezegd en dat per januari 2007 de nieuwe organisatie met een eigen (club?)blad zou starten. Ik heb nog niet kunnen lezen wat de positie van de redactie in die nieuwe organisatie zal worden. Behoudt de redactie haar onafhankelijke positie of bepaalt het bestuur wat er in het blad komt?

In de praktijk komt het erop neer dat als de bijenhoudersbonden van LLTB en ABTB zich niet vlug bij de nieuwe organisatie aansluiten, ze maar zelf voor een maandblad moeten gaan zorgen.

In dat kader wil ik de bestuurders herinneren aan de inleiding van 'De gezamenlijke besturen', die onder de titel 'Bijen Bijeen!' op pagina 3 van het eerste nummer van de eerste jaargang van BIJEN een aantal behartenswaardige woorden schreven: "... Dankzij deze goede verstandhouding en door de aandrang van een toenemend aantal leden kon door onze besturen aan de redacties de opdracht worden gegeven om een voorstel uit te werken voor één gemeenschappelijk imkervakblad... Dit heeft organisatorisch geresulteerd in een redactiestatuut en een bestuursconvenant die moeten garanderen dat de uitvoering en de financiering voldoen aan de eisen van deze tijd...".

En de gezamenlijke besturen eindigen hun inleiding met de woorden: "Moge het blad een goede voedingsbodem blijken te zijn voor een verdere groei van saamhorigheid in de Nederlandse bijenhouders." Als één van de redactieleden die aan het tot stand komen van het blad BIJEN heeft meegewerkt, betreurt ik ten eerste dat het maandblad dat wij voor ogen hadden en dat 14 jaar heeft stand gehouden, door enkele deelnemers van het eerste uur om zeep wordt geholpen.

Over "saamhorigheid" gesproken!

F. Peter Bohlmeijer

Verdampers en het verdampen van oxaalzuur onder de loep

Peter Elshout

Het bestrijden van de varroamijt d.m.v. chemische en in was accumulerende middelen is gelukkig in bijna ieder land op zijn retour of inmiddels verboden. Het gebruik van organische zuren staat door verbeterde toepassingen, het uitblijven van residuen, het onvermogen om mijten immuun te laten worden en de goede mijtendoding, volop in de belangstelling.

18 In diverse landen wordt oxaalzuurdamp (oxaalzuur-dihydraat) gebruikt om broedloze volken te ontdoen van de 'laatste' mijten. In Nederland is de toepassing van oxaalzuur voor de bestrijding van de Varroamijt helaas niet toegestaan. Het is echter bekend dat ook vele Nederlandse imkers oxaalzuurdamp in de winter toepassen na een Thymovarbehandeling in de zomer. Het toepassen van oxaalzuur vereist deskundigheid en specifieke apparatuur. In dit artikel een overzicht van de diverse methoden om een oxaalzuurbestrijding toe te passen. Maar allereerst iets over het veilig werken met oxaalzuur.

Het succes van een oxaalzuurdampbehandeling

Een hoog percentage afdoding van de mijten (meer dan 95%) wordt alleen bereikt als de dampuitlaat direct onder de bijentros is geplaatst. Wordt het opstijgen van de hete dampen belemmerd dan zijn de resultaten lager, zometoereikend. Optimale resultaten kunnen alleen behaald worden als de behandelde bijenvolken geen gesloten broed hebben. Wordt aan het broedvrij zijn getwijfeld, dan na twee weken nogmaals behandelen. De minimum temperatuur voor de behandeling ligt tussen +2°C-+5°C. De maximumtemperatuur moet overdag niet boven de 9°C liggen. Zwermen die in de zomer behandeld worden moeten persé op een koele en donkere plaats worden gezet om paniek en het uitbraken van voer, het doodlopen, te voorkomen.

Als oxaalzuur verdampt wordt

Door verhitting van het zuur wordt dit eerst vloeibaar, daarna gaat het over in de vorm van damp. Circa 54% van het zuur verandert in oxaalzuurstof. De rest van het zuur verandert chemisch in CO₂, CO (± 300 ppm,

evenveel als uitgeademde sigarettenrook), mierenzuur (1%), waterdamp e.a. Door het verhoogde CO₂-gehalte in de bijenkast gaan de bijen ventileren. Daardoor en door de opstijgende warme damp worden de zuurdeeltjes door de bijenkast verspreid. Het oxaalzuurstof slaat vervolgens neer op de bijen en op alle delen in de bijenkast. Na de verdamping moet de bijenkast nog een 10-tal minuten gesloten blijven om de bijen tot rust te laten komen en om te voorkomen dat de damp linea recta door de bijen via het vlieggaat wordt afgevoerd. Door poetsgedrag van de bijen wordt het oxaalzuurstof weer verwijderd. Door de etsende werking op monddelen en pootjes en door de ongunstige verhouding tussen oppervlakte en inhoud zijn de zure stofdeeltjes dodelijk voor mijten. De stofdeeltjes oxaalzuur zijn te groot om de gesloten cellen te kunnen binnendringen. De mijten in het broed worden dan ook niet gedood. De duur van de werking neemt af bij de aanwezigheid van een broednest. In het meest gunstige geval duurt de werking 4 á 5 dagen.

Het verdampen van oxaalzuur

Voor het verdampen van oxaalzuur zijn verschillende apparaten in de handel die ofwel door elektriciteit of door gas verhit worden.

De Thermosublimator, een verdampers die uitblinkt in zijn eenvoud.

De eerste elektrische verdamper die in de handel kwam was de **Varrox**. Het toestel bestaat uit een elektrisch te verhitten pannetje aan een stabilisatieplaatje; steel en handvat verbonden met een 3 m lange stroomkabel met twee accuklemmen. Voor deze verdamper is een 7 m lange verlengkabel met stekker voor de sigarettenaansteker te koop. Deze verdamper is gemaakt voor het gebruik van oxaalzuur in granulaat vorm. Het stabilisatieplaatje moet er voor zorgen dat de verdamper niet kantelt.

De GTM-verdamper met kleine ventilator in gebruik. Foto's: P. Elshout

Een soortgelijke elektrische verdamper is de **VarrEX**, die alleen te gebruiken is met oxaalzuurpillen. Hij kan uitgebreid worden met een tijdschakelaar en heeft een lagere doorlaat nodig. Door het gebruik van dunne oxaalzuurpillen en een plat verdampingselement heeft deze verdamper geen extra stabilisator nodig. Hij kan gezien worden als een verbeterde uitgave van de Varrox verdamper.

Met bovenstaande verdampers duurt de verdamping afhankelijk van de hoeveelheid te verdampen zuur 2 á 4 minuten. Na afkoeling met water is het toestel weer inzetbaar voor een volgende behandeling.

De Oxamat is een uit pvc buizen opgebouwde elektrische verdamper met een inwendig verdampings-element en een kleine ventilator. Het toestel heeft meerdere voorgangers gehad die faalden door de te lange blaasbuis naar de vliedspleet. De laatste uitvoering wordt met een doorzichtige, op maat bestelde 'dekplank' op de kast geplaatst. In deze verhoogde afdekking zitten de aan en afvoergaten waarop het toestel is aangesloten. Doordat de kleine ventilator de warme oxaalzuurdampen door de bijenkast laat circuleren wordt een bijna 100% doding van de mijten bewerkstelligd. Een nadeel is, dat het apparaat gedurende de hele behandeling op het volk moet blijven staan. Goed voorbereid kan men hoogstens vier tot zes volken per uur behandelen.

Door gas verhitte verdampers

De door gas verhitte verdampers zijn afgeleid van de 'primitieve' verdamping m.b.v. een éénzijdig afgedicht koperen buisje. Zwitsers onderzoek heeft aangetoond

dat deze primitieve methode van verdampen een wisselende, meestal te lage effectiviteit heeft. De in Oostenrijk ontwikkelde en in 2004 toegelaten GTM verdamper heeft deze tekortkoming niet.

De roestvast stalen verdamper is gemonteerd op de brander van een hobbygasbrander met piëzo-elektrische ontsteking. Bij het complete toestel worden vijf busjes voor twee en drie gram oxaalzuurgranulaat meegeleverd. Door deze busjes vooraf te vullen kan men zonder oponthoud de volken behandelen. Aan de inhoud van de busjes moeten altijd enige druppels water worden toegevoegd, dit zorgt ervoor dat de damp met meer kracht uit de uitmonding van het toestel komt. De verdamper wordt vooraf verhit met een niet te grote vlam. Daarna wordt het met oxaalzuur gevulde busje in de afsluitbare verdampingskamer geplaatst en in de sparing van de bijenkast geschoven. Na 1,5 minuut is het toestel klaar voor de volgende behandeling. De verdamper wordt niet gekoeld, dat bespaart gas en tijd. Alleen het koperen busje wordt in een emmer met water gekoeld. Het wordt verwijderd door het toestel te keren en de verbrandingskamer met één beweging te openen. Met de GTM verdamper met ventilator (1,5V batterij) kunnen ook bijenvolken in de grote Dadantkasten met goede resultaten behandeld worden. GTM verdampers werken snel en kunnen overal ingezet worden. De verdamper met ventilator heeft de voorkeur gezien het over het algemeen betere resultaat.

Conclusie

Volgens in Oostenrijk uitgevoerde testen voldoen zowel de elektrische als de met gas verhitte verdampers.

Het nadeel van de elektrische verdampers is het gesleep met de nogal zware accu. Gezien de gebruiksvriendelijkheid en veiligheid heeft het gebruik van oxaalzuurpillen de voorkeur boven het zuur in granulaatvorm.

Opmerking redactie

Officieel mogen oxaalzuurverdampers nog niet gebruikt worden voor de bestrijding van de varroamijt. In meerdere Europese landen, zoals Oostenrijk en Zwitserland mag dit wel. In genoemde landen wordt oxaalzuur altijd geadviseerd om de te grote hoeveelheid restmijt na een Thymovar behandeling alsnog te doden in de broedloze periode ergens in november of december. Bij de Nederlandse gebruiksaanwijzing van Thymovar ontbreekt deze zo noodzakelijke aanvulling.

Geraadpleegde literatuur

Oostenrijkse vakblad 'Bienenwelt' en de 'Schweizerische Bienen Zeitung'.

Voor meer informatie betreffende oxaalzuur zie BIJEN 11(6): 184-188 (2002) en BIJEN 12(7/8): 210-214 (2003).

Veilig werken een noodzaak

Oxaalzuurdampen zijn gevaarlijk. Draag tijdens de werkzaamheden altijd een ademmasker met minimaal een P2 filter. De onzichtbare dampen zijn niet te ruiken maar wel waar te nemen doordat ze in de ogen prikkelen. Zorg altijd voor een optimale ventilatie, zeker in gesloten bijenstanden. Draag zuurbestendige handschoenen, dichte bril en sluitende kleding. Als voldaan wordt aan de veiligheid is het werken met dit zuur vrij eenvoudig. Zorg dat er altijd water in de directe omgeving is om bij eventueel contact met het zuur dit weg te kunnen spoelen voordat het letsel kan veroorzaken. Na de werkzaamheden de handschoenen en het masker met sodawater (één theelepeltje per liter water) afwassen om de zuurresten te verwijderen. Houdt oxaalzuurpillen en -granulaat ver van kinderen. Verantwoord gebruik van oxaalzuur leidt nooit tot residuen in de honing.

Tip. Bij stoten en draaien met de elektrische verdampers kunnen het granulaat of de pillen er uit vallen. Dit kan voorkomen worden door met een bloemenspuit het granulaat of de pillen met een weinig water te bevochtigen.

Dhr. A. de Leeuw en zijn vrouw tijdens het wasgieten in Veenendaal. Foto: R. van Biesbergen, Mugmedia Wageningen

Bijengezondheidscoördinatoren kregen eerste instructie

Henk van der Scheer

De bijenhouderij is weer verantwoordelijk geworden voor de bestrijding van Amerikaans vuilbroed (AVB). De sector was dat ook al vóór de invoering van de Bijenwet in 1947: jaren, zo niet eeuwen lang. AVB wordt dus weer een gewone bijenziekte; een beroepsrisico voor de imker net als de varroamijt, virussen en andere ziekten en plagen.

In het septembernummer van BIJEN heeft u kunnen lezen hoe we denken die bestrijding ter hand te kunnen nemen. De imker wordt verantwoordelijk voor de ruiming van de zieke volken en de sanering van zijn stand.

PPO-Bijen zal inhoudelijk de te nemen maatregelen op een rij zetten, de Bijengezondheidscoördinatoren (BGC's) instrueren en de daadwerkelijke uitvoering van de bestrijding bewaken. De BGC's tenslotte zullen de uitvoering in het veld, met name de screening van de omgeving, regelen.

Op 8 oktober jl. was PPO-Bijen klaar om de eerste instructie aan de BGC's te geven. 's Middags waren ruim 30 BGC's van de vijf imkerorganisaties present in de kantine van het gebouw waar PPO-Bijen is gehuisvest. 's Ochtends hadden de bijenteeltleraren in dezelfde ruimte hun bijscholing ontvangen en velen van hen bleven 's middags aanwezig. De zaal zat dus behoorlijk vol. Als eerste beschreef Ing. J. van der Steen het optreden van de ziekte en presenteerde hij een instructiekaart om de juiste diagnose te kunnen vaststellen. Vervolgens maakte Dr. T. Blacquièr duidelijk hoe de bestrijding van de ziekte en de screening van de omgeving dient te worden uitgevoerd en waarom juist voor die aanpak is gekozen.

Uitgangspunt is dat de mate van besmetting met sporen voldoende laag dient te zijn om een uitbraak van de ziekte te voorkomen. Veel volken kunnen een geringe besmetting van sporen best verdragen zonder ziek te worden. Afkrabben van de kasten en deze reinigen met een handwarme soda-oplossing zou dan ook voldoende moeten zijn om het merendeel van de sporen "door het putje te spoelen", aldus Blacquièr. Ook hij presenteerde de gegevens op instructiekaarten. De instructiekaarten zullen, na eventuele correcties door de aanwezigen, met het blad BIJEN worden verspreid naar de imkers. Daarmee zult ook u voldoende worden geïnformeerd over wat u moet doen na een uitbraak van AVB.

21

Adriaen Poirters, afkomstig uit Oisterwijk, schreef rond het midden van de zeventiende eeuw een satirisch en moralistisch boek: *Het masker de wereldt afgetrocken*. Het is een boek met plaatjes dat tot de zogenaamde emblemata-literatuur behoort.

*De bien-korven en de Min,
Die hebben altijd anghels in.*

Wie zich in een liefdesavontuur stort, lijkt volgens Poirters op iemand die honing uit een bijenkorf wil snoepen, maar dat heeft ellendige gevolgen.

Toon Brekelmans

'Ik wil wat opbouwen...'

Adrie van Luijk, secretaris VBBN subvereniging Hoogeveen
Hoewel Bert Willigenburg de bijen in zijn genen had, duurde het nog tot 1990 eer hij met bijenhouden begon. Maar toen ging hij er hard tegenaan. Zoals met alles, want Bert ziet de dingen groot. Wellicht is hij daarom ook de huidige voorzitter van subvereniging Hoogeveen.

Veertien jaar geleden werd hij directeur van de DOC, de kaasfabriek in Hoogeveen. Dat betekende een verhuizing en het verlies van een grote tuin. Daar was vanaf nu trouwens ook geen tijd meer voor. Toch kan een natuurmens niet helemaal zonder: het werden bijen.

Hij ging naar Emmen voor de beginnerscursus van Ep Meyberg. 'Die maakte me helemaal gek', zegt Bert. De gevorderdencursus kreeg hij van Wim de Kleine en Han van Riel. Eerst had hij één volkje, maar je weet hoe het gaat. Hij vertelt: 'Met één of twee volken ben je als imker zo kwetsbaar. Een ongelukje, en je hebt niets meer. En je wilt ook reizen, want je wilt honing. Dus je koopt een aanhangwagen, waar tien kasten op kunnen. Om het risico te spreiden rijd je bijvoorbeeld voor het koolzaad met tien volken naar Groningen en met tien volken naar Duitsland. Nou, dan is het wel zo effectief om 25 tot 30 volken te hebben'. Dat is de Bert die de dingen groot ziet.

Grote volken en verre reizen

Eerst reisde hij alleen. Omdat hij voor de DOC heel Nederland doorkruiste kon het reizen met de bijen mooi gecombineerd worden met het reizen voor zijn werk. Maar dat paste niet altijd. Vooral in mei en juni dreigde het wel eens uit de hand te lopen. Nu reist hij met zijn Spaar- en Dadantkasten naar de peren en appels in de Betuwe en de Noordoostpolder, meestal met andere imkers. Wel zo gezellig.

Hij heeft een paar keer aan koninginnenteelt gedaan. Dat vond hij mooi werk. Het waren altijd Buckfast-koninginnen. 'Ik ben geen fanatieke, hoor', zegt hij er even tussendoor. 'Als je het goed doet en als je je houdt bij F1 of F2, dan heb je grote volken, die zeer zachtvaardig en zeer haaldriftig zijn'. Daar let hij goed

op. Op dit moment heeft hij drie volken F1. Er staan 27 volken ingewinterd bij zijn huis. Eind december moet hij ze nog een oxaalzuurbehandeling geven.

Soms levert hij voor de bestuiving kleine volken aan een zaadteler. Die kweekt hij niet speciaal; hij neemt er zijn kleinste volkjes voor. 'Wat je na de bestuiving overhoudt, is meestal niet veel meer en kan alleen nog maar verenigd worden'.

Bij de Heidebloem

Bert werd lid van de VBBN op 1 oktober 1992. Hij bezocht toen ook de vergaderingen van de Heidebloem. Na verloop van tijd waren er problemen, die zo hoog opliepen, dat het bestuur aftrad. Ab Klunder werd voorzitter. Na drie jaar volgde Bert hem in januari 1998 op. 'Ik wilde er toen, en nu nog, wat aan opbouwen, de zaak verbeteren, zorgen voor meer kwaliteit', vertelt hij. Hij wilde ook heel graag meer gezelligheid en dat wil hij nog steeds. Hij houdt ervan om een vergadering eerst zakelijk af te handelen. Daarna is er nog alle tijd voor een gezellige babbel onder elkaar. Over de Heidebloem in het algemeen is hij nog niet tevreden. Over het bestuur wel. De drie werkgroepen PR, bijenpark en reizen functioneren goed. Maar, zo vraagt hij zich hardop af, hoe verbeter je de vereniging in haar geheel? Er zijn veel leden, die alleen maar lid zijn.

Firma Flodder en Klodder

Hij werd in september 2001 ook voorzitter van Groep Drenthe. Ooit was daar veel narigheid, de groep dreigde te stoppen. Twee leden van het laatste groepsbestuur deden een herhaalde oproep aan de voorzitters van de betrokken subverenigingen om bij elkaar te komen. Daar ging Bert toen heen. Tijdens de vergadering concludeerde hij, dat het zo niet kon en dat hij zelf de kar moest helpen trekken. Hij ging in het groepsbestuur zitten samen

met Linus Bos, Engbert de Vries, Jan Tissing en Cees Boon. De laatste had ook in het vorige bestuur gezeten. Bert verklaarde zich bereid voorzitter te worden, mits dat in deze samenstelling kon. Dat lukte, dus was de nieuwe Groep Drenthe een feit. Hij vindt trouwens dat het voorzitterschap ook het enige was

*Als je je houdt bij
F1 of F2, dan heb je
grote volken, die zeer
zachtvaardig en zeer
haaldriftig zijn*

Hij moest het werk kunnen doen met de mond. Zodoende

wat hij kon doen. Zijn leraren zeiden vroeger al, dat hij er een was van de Firma Flodder en Klodder. Schrijven leverde bij hem alleen maar inktvlekken op, dus secretaris kon hij niet worden. Rekenen kon hij ook niet, dus het penningmeesterschap was niets voor hem. Hij moest het werk kunnen doen met de mond.

Zodoende. Groep Drenthe draait nu goed en is een van de betere groepen. Haast alle subverenigingen zijn vertegenwoordigd op de vergaderingen, die vijf keer per jaar gehouden worden. Bert is er in het bijzonder blij mee, dat nu ook de subvereniging Zuidlaren verschenen is.

Minder hommeles

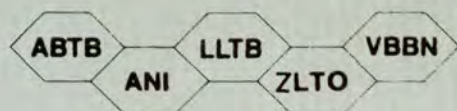
De taak van het groepsbestuur omvat veel. Imkers zijn vaak nogal individualistisch. Veel activiteiten van de groep hebben tot doel in kers samen te brengen, te binden, te helpen, te leiden en zo nodig tussen hen te bemiddelen. Bestuursleden van Groep Drenthe bezoeken vergaderingen van de subverenigingen als die dat wensen. Het groepsbestuur doet van alles om de groep zichtbaar te maken voor de subverenigingen. Zo wil ze ook betrokken zijn bij de aandacht die

jubilarissen krijgen. Per jaar is er twee keer overleg met het hoofdbestuur. Bert vindt dat heel interessant. Jos Plaizier is een goede voorzitter, die zijn naam eer aan doet. In de contacten met het hoofdbestuur hamert Groep Drenthe steeds maar weer op het belang van opleiding. Gelukkig ziet Bert in het activiteitenplan 2005, dat het effect heeft. Het werken met het beleidsplan vindt hij een grote verbetering. Doordat het hoofdbestuur ieder jaar weer met een activiteitenplan komt, houden ze het ook actueel. Groepen en subverenigingen reageren op het plan en beslissen zo mee. Een ander groot voordeel is, dat er nu veel minder hommeles is. Soms roept het beleidsplan felle discussies op, zoals in de algemene vergadering van 2004, maar die gaan dan tenminste over de inhoud. Men kan zijn ei kwijt.

NoN-BIJeen en de grensstreek

Bij de bijenhouderij van het hele noordoosten van Nederland is Bert ook betrokken. Al enige jaren geleden werkte Lammert Sligter eraan om de bijenteelt in Groningen te verbeteren en daarbij ook over de grenzen te kijken. Hij gaf met Jaap Smit de aanzet voor het overleg van de groepen Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel Oost. Men noemde dit NoN-BIJeen. In verband met de Euregio-subsidies voor de grensstreek probeerde men te komen tot een soort overlegvorm met imkers in het Duitse Weser- en Emslandgebied. Maar, zoals dat gaat, Sligter ging eruit en Smit had er minder tijd voor. Het overleg dreigde in te zakken. Op dit moment is men echter met een paar man in een kleine commissie bezig om te zien of er een nieuwe start gemaakt kan worden. In Zuid-Nederland is ook geprobeerd contact te krijgen met imkers in Vlaanderen. Daar lukte het goed. Dan moet het hier toch ook kunnen. Bert vindt dat ze er alles aan moeten doen om het contact overeind te houden. Het moet toch mogelijk zijn, dat imkers aan weerszijden van de grens elkaar zo af en toe eens ontmoeten. Stof voor overleg is er genoeg. Denk maar aan de dracht en de bijengezondheid. Zo'n bijeenkomst geeft altijd informatie. Maar ja, je moet iemand hebben, die zoiets kan trekken. Nou ziet het er weer naar uit dat de subsidie afgeschaft gaat worden. Dat zou een tegenslag zijn. Maar Bert vindt dat ze toch moeten doorgaan om te zien wat er mogelijk is.

'Ik ben dan wel gepensioneerd, maar hele dagen thuis zitten is er niet bij. Ik was en blijf op zoek'.

Bestuivingsregeling 2006

Dick van Houwelingen, voorzitter Bedrijfsraad

In de vergadering van de Bedrijfsraad voor de Bijenhouderij d.d. 26 september 2005 is de adviesbestuiving-vergoeding voor 2006 als volgt vastgesteld:

- voor plaatsen in open veld: €36,- per volk voor drie weken of minder en bij verlenging een toeslag van €1,75 per dag.
- voor plaatsing onder glas of kunststof: €33,- per week.
- Voor bestuivingsobjecten waarvoor in opdracht van de teler speciale volken worden aangehouden en ingezet gelden vergoedingen die in afspraak met de teler zijn vastgesteld. De richtlijnen van de stichting Stimulering Bedrijfsmatig Imkeren (sSBI) kunnen daarvoor gehanteerd worden, zie www.ssbil.nl.

Voor transportkosten van de volken wordt een vergoeding van €0,28 per kilometer geadviseerd, te rekenen vanaf de bijenstal tot aan de teler.

De Bedrijfsraad adviseert om bij afspraken met de teler het voorbeeldreglement van de sSBI en het daarbij behorende formulier te gebruiken.

Informatiebulletin nummer 6

Jos Plaizier, voorzitter VBBN, Aat Rietveld, voorzitter ZLTO.

Onderzoek van de besturen van Bond van Bijenhouders ZLTO en VBBN, om te komen tot één organisatie voor bijenhouders. Zesde overleg bestuur BvB ZLTO en bestuur VBBN, 14 november 2005.

Deze vergadering was vooral bedoeld om de laatste puntjes op de i te zetten, zodat de fusiestukken afgerond en getekend door alle bestuurders ter inzage gelegd konden worden bij de Kamer van Koophandel en het voornemen tot fusie gemeld in een landelijk dagblad.

Daarmee is de formele besluitvorming van de bestuurders van de BvB ZLTO en VBBN afgesloten.

Voor deze afronding was het nodig een naam van de nieuwe vereniging in te vullen in de statuten en de namen van de eerste leden van het bestuur van de nieuwe vereniging.

Naam nieuwe vereniging

In het blad BIJEN en op het imkerforum.nl heeft de oproep gestaan om een nieuwe naam in te zenden. Voorstellen voor een nieuwe naam konden vóór 15 oktober 2005 ingezonden worden.

Op deze oproep zijn totaal 46 reacties binnengekomen: 33 van de respondenten zijn lid van de VBBN, acht zijn lid van ZLTO en vijf zijn geen lid van een van beide organisaties. Per e-mail zijn 34 reacties binnengekomen, 9 via het imkerforum en 2 via een brief en één mondeling aangebracht.

Er zijn 126 verschillende namen genoemd. Het is moeilijk geweest een keuze te maken. Door de twaalf leden van beide hoofdbesturen is individueel gevraagd een keuze te maken. Uiteindelijk is unaniem besloten tot 'Nederlandse Bijenhoudersvereniging' (NBV).

'Nederlandse' vanwege de geografische afbakening van de vereniging. En ook om internationaal helder te zijn waar je vereniging is.

'Bijenhouders', omdat het gaat om de belangen van je leden als personen. In de afweging voor het woord imker en bijenhouder is voor het laatste gekozen. Het woord imker heeft een relatie met de "honingbij" terwijl het beleid van de nieuwe vereniging zich naast de honingbij ook wil gaan richten op andere nectar etende insecten, in het bijzonder de solitaire bij.

De uitslag

Wie heeft de prijs, een complete Spaarkast, uitgevoerd in Red Cedar: gaasbodemp, BK1 en BK2, HK en deksel, gewonnen?

De heer Rob Warringa uit Pijnacker is de gelukkige. Wij willen hem hartelijk feliciteren met deze prijs en hem bedanken voor zijn inzending.

En natuurlijk iedereen bedankt die de moeite heeft genomen één of meerdere namen in te sturen. Er waren soms hele grappige en originele namen bij.

Eerste bestuursamenstelling

In het bestuurlijk overleg was afgesproken dat zeven bestuursleden van de VBBN, aangevuld met drie bestuursleden van de ZLTO het nieuwe bestuur gaan vormen. De zeven VBBN-leden zijn de huidige VBBN-bestuursleden en van de ZLTO gaan Aat Rietveld, Mari van Iersel en Jack van der Dussen deelnemen.

Jos Plaizier wordt voorzitter, Aat Rietveld vice-voorzitter, Rob Nijman secretaris en Werner Vorstman wordt penningmeester.

Activiteitenprogramma

Er is een lijst van activiteiten opgesteld die nog voor dan wel bij de start van de nieuwe vereniging moeten worden uitgevoerd.

Deze lijst is indrukwekkend en bevat onderwerpen als onderscheidingen van de nieuwe vereniging tot beleidsplan voor de komende jaren. Al deze activiteiten worden vanaf nu opgepakt zodat het bestuur van de nieuwe vereniging na de fusie deze activiteiten kan bekrachtigen en uitvoeren.

Positie afdeling Handel ten opzichte van de nieuwe vereniging

Over de structuur en de relatie van de afdeling Handel met de nieuwe vereniging is een oriënterende discussie gevoerd en heeft, in opdracht van beide besturen, een extern adviesbureau een rapport opgesteld. De zaak blijkt ingewikkeld en zal verder worden voorbereid zodat het nieuwe bestuur dit met spoed kan oppakken en afronden.

Verzoek LLTB

Het hoofdbestuur van de LLTB heeft een brief gestuurd met het verzoek om alsnog deel te mogen nemen aan de fusie.

Het bestuurlijk overleg heeft na uitvoerige discussie gesteld dat dit mogelijk is als we ons tijdspad (1 april besluitvorming in de ALV van zowel de VBBN als de ZLTO) in tact laten en de nieuwe statuten door de LLTB geaccepteerd worden. Aan onze adviseur, Jaap ten Berge, is gevraagd een en ander technisch voor te bereiden.

Op 2 februari 2006 vindt er weer een bestuurlijk overleg plaats en direct daarna kunnen de stukken voor de Algemene ledenvergaderingen van 1 april de deur uit.

Bij gepraat (44)

Eric Blankert, voorzitter ABTB

Het nieuwe bijenjaar 2006 is inmiddels weer aangebroken. Na twee goed voorbereide en intensieve bestuursvergaderingen 21 nov. en 6 dec. 2005 is door het bestuur besloten de leden te raadplegen over de weg die het bestuur heeft ingeslagen dan wel verder dient te volgen. Voorts of zij als bestuur blijvend steun ontvangt voor haar inzet van de afgelopen jaren om van de imkersbond ABTB een actieve herkenbare organisatie te maken waarin het imkeren en het stimuleren van de afdelingsactiviteiten centraal staat. In de algemene ledenvergadering van 4 maart dienen de afdelingsvertegenwoordigers namens de leden zich uit te spreken over de te volgen koers.

- Op zaterdag 11 februari zal in Wehl wederom onze studiedag worden gehouden welke in het teken komt te staan van drachtverbetering en de mogelijkheden daartoe. In het Kon. Beatrixcentrum, Kon. Wilhelminastraat 14 te Wehl, 0314-681793 zal om 09.30 uur de zaal opengaan. Om 10.00 uur zal de bijeenkomst worden geopend. In de middag zal een eenvoudige lunch worden geserveerd en om ± 15.30 uur zal na een forumdiscussie de dag worden gesloten. In de lunchpauze is er tevens de mogelijkheid mijn foto album van onze reis naar Apimondia in te kijken alsmede meegebrachte folders etc. Wellicht dat medereizigers in de gelegenheid zijn hetzelfde te doen zodat wij ook anderen van onze prachtige reis kunnen laten meegenieten. De entreekosten zijn voor leden en niet-leden €7,50 te voldoen bij de ingang. De sprekers en de onderwerpen kunnen wij in dit stukje helaas nog niet vernoemen daar nog niet van alle sprekers een definitieve bevestiging is ontvangen. Voorgenomen onderwerpen: op weg naar Bio power, de rol van akkerranden en wat doet de Imkerbond ABTB en haar afdelingen aan drachtverbetering van voedselplanten. Opgave gaarne tot voor een week voor de bijeenkomst aan ons secretariaat of per E: abtthoofdbestuur@hotmail.com. In een volgende bijdrage zal ik terugkomen op enkele verenigingsactiviteiten van afdelingen van onze vereniging.

Uit het Hoofdbestuur

14 november 2005

Rob Nijman, secretaris VBBN

Regelmatig komt er een vraag naar een overzicht van musea en exposities over bijenteelt. Subverenigingen en groepen zoeken naar excursiemogelijkheden. Het samenstellen van een gids met excursiemogelijkheden is veel werk en de gegevens zijn snel verouderd. Daarom geeft het HB twee raadgevingen: bezoek als subvereniging de vergadering van de groep. Daar worden dit soort ideeën uitgewisseld. Een andere mogelijkheid is om een zoekmachine van Internet te benutten. Bijvoorbeeld: www.google.nl of kijk op www.bijen.pagina.nl. Meestal is op de site de juiste en actuele informatie te vinden.

• In deze vergadering zijn diverse verslagen behandeld: Groep Noord-Holland, Groningen inclusief de projectgroep NoN-Bijeen (zie voor dit onderwerp BIJEN 14(12): 329 (2005)) themadag 18 februari 2006 in Bunde, Duitsland), Friesland, Over-Veluwe (voor deze groep wil het HB zich actief inzetten om de kap van 160 lindebomen te verhinderen die staan langs de Zuiderzeestraatweg in Oldebroek), Achterhoek en Gelderse Rivieren. Er is verslag gedaan van de ALV van de ANI en van de studiedag ZLTO in Boxtel. Tevens een gespreksverslag met de Vereniging van Natuurmonumenten. Omdat dit laatste onderwerp interessant is voor de bijenhouder wordt dit geheel afgedrukt.

Gesprek met Natuurmonumenten

Op dinsdag 8 november jl. heeft een overleg plaats gevonden in het Bijenhuis te Wageningen tussen vertegenwoordigers van de VBBN, Natuurmonumenten en European Invertebrate Survey (EIS) over het weren van bijenvolken op natuurterreinen. Aanleiding voor dit gesprek was de brief in maart van 2005 van Natuurmonumenten aan de subvereniging Bussum met de mededeling dat de bijenstandplaats op Bantam, een landgoed van Natuurmonumenten op de grens van Bussum en Hilversum, na 40 jaar, opgeheven moest worden in verband met de vermeende concurrentie met inheemse solitaire bijensoorten. De secretaris van de afdeling Bussum Rudolf Fontein heeft de VBBN verzocht contact op te nemen met Natuurmonumenten over deze kwestie.

Voor het overleg zijn door het HB van de VBBN in Wageningen uitgenodigd: Tim van den Broek (Senior beleidsmedewerker fauna en natuurbeheer, afdeling natuur en landschap, Natuurmonumenten), Theo Peeters (EIS-Nederland), Johan Calis (entomoloog en beroeps-imker, Laren), Ron Huisman (plaatsvervanger van Rudolf Fontein en imker met volken op Bantam), Henk van der Scheer en Eva Schild-Schofaerts (HB VBBN). De discussie zou moeten gaan over de interpretatie van de natuurorganisaties van wat onderzoek naar concurrentie

tussen de honingbij en wilde bijen en andere inheemse soorten heeft opgeleverd, het daarvan afgeleid beleid van de natuurorganisaties bij het beheer van de terreinen wat betreft plaatsing van bijenvolken en het mogelijk aan- of afwezig zijn van gemeenschappelijke belangen van het houden van bijen op de terreinen van Natuurmonumenten. Tim van de Broek geeft aan dat Natuurmonumenten waardering heeft voor het houden van honingbijen en dit zodanig in stand wil houden. Volgens hem is er beleidsmatig dan ook geen sprake van domweg verwijdering uit hun gebieden. Wel is er volgens hem regulering van aantallen volken in de gebieden van Natuurmonumenten noodzakelijk om mogelijke concurrentie met de andere inheemse soorten zoveel mogelijk te beperken. Voor Natuurmonumenten speelt het houden van honingbijen in hun gebieden geen rol in het teken van beheer. Natuurmonumenten ziet het houden van bijen als een vorm van recreatie. Wel kan er sprake zijn van een educatief aspect. Het is niet aannemelijk dat het houden van bijen van invloed is op het aantal soorten planten. In verhouding tot andere bedreigde diersoorten speelt dit aspect een kleine rol bij het beheer.

Johan Calis merkt op dat de honingbij een inheemse soort is in Nederland. Natuurlijke nestgelegenheid voor de honingbij is door menselijke activiteiten nauwelijks voorhanden. Nederland bestaat uit cultuurlandschap waarin de honingbij door imkers huisvesting geboden wordt en hierdoor haar rol als bestuiver van cultuurgewassen en wilde flora kan spelen. De honingbij heeft als bestuiver een positieve invloed op aantallen vruchten en zaden (biomassa) die beschikbaar komen voor andere diersoorten. De imkers hebben aandacht voor drachtbronnen waarvan ook de wilde fauna profiteert. Natuurbehoud en de imkerij horen dan ook bij elkaar en liggen in elkaars verlengde.

Theo Peeters (wilde bijdeskundige) vindt het aannemelijk dat er een onderlinge concurrentie bestaat tussen de honingbij en de aantallen andere inheemse bijen. Echter in hoeverre deze concurrentie van invloed is op het aantal soorten laat zich moeilijk of niet vaststellen. Het is aannemelijk te veronderstellen dat de teruggang van bloeiende planten van meer invloed is. Theo geeft aan dat hij liever naar de overeenkomsten kijkt. Hij noemt als voorbeeld de promotie om gemeenten te bewegen tot het inzaaien en aanplanten van nectargevende planten. Zowel de honingbij als andere inheemse bijensoorten kunnen hun voordeel hiermee doen.

Bij een onderzoek dat hij indertijd op verzoek van Natuurmonumenten op diverse terreinen van NM in Nederland heeft uitgevoerd (n.b. op grond van het IKC-rapport is het advies niet meer dan 3 à 4 volken per km² = overigens de gemiddelde dichtheid van bijenvolken in Nederland in 1995) is aangetoond dat er op het landgoed Bantam in Hilversum slechts 17 verschillende inheemse bijensoorten zijn vastgesteld. Dit is een beperkt aantal. De bijenvolken die op dit terrein gehouden worden foerageren hoogstwaarschijnlijk vooral in de nabijgelegen woonwijk (Hilversumse Meent), want op Bantam valt weinig (wat linde en tamme kastanje) te halen voor honingbijen. Hij acht het onwaarschijnlijk dat de aanwezigheid van bijenvolken op Bantam van invloed is op het aantal andere bijensoorten.

Inbinden maandblad BIJEN

U leest op dit moment het eerste nummer van 'BIJEN', Maandblad voor imkers' van deze jaargang.

Een manier om uw maandblad mooi te houden is door deze te laten inbinden.

De VBBN biedt alle lezers, evenals vorig jaar, de mogelijkheid om jaargangen van het maandblad BIJEN in te laten binden.

De ingebonden jaargangen krijgen een donkergroene harde koft met goudkleurige opdruk op de rug.

Om kostenverhoging tegen te gaan doet de binder het verzoek om alle nietjes voorzichtig uit de bladen te verwijderen. Levert u de maandbladen in met nietjes dan zal een bedrag voor het verwijderen in rekening worden gebracht.

U heeft de mogelijkheid om per jaargang in te laten binden €14,50 of per twee jaargangen €17,50.

Wilt u ervoor zorgen dat uw jaargang(en) vóór 10 april 2006 door ons ontvangen is (zijn)? U kunt deze sturen aan:

Secretariaat VBBN, t.a.v. Marga Canters, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen.

Afgeven, bijvoorbeeld tijdens onze Algemene Ledenvergadering op 1 april 2006, mag natuurlijk ook.

Dan gaat het gesprek verder over hoe met 'verstand' om te gaan met aantallen bijenvolken in de terreinen van Natuurmonumenten. Volgens Natuurmonumenten moet er naar gestreefd worden het aantal van 2 à 3 bijenkasten per 100 ha voor de meeste gebieden niet te overschrijden. Voor de intensieve heide- en wilgengebieden kan de norm tijdens de dracht van 2 à 3 bijenvolken per ha gehanteerd worden. Ook wordt gewezen op het feit dat het aantal imkers en daarmee het aantal bijenvolken fors terugloopt en men verwacht dat deze trend zich voortzet. Natuurmonumenten zou zich kunnen voorstellen dat men het aantal bijenvolken op zijn terreinen befrist, dus niet méér bijenvolken. Tim van den Broek denkt ook dat er door het kleiner wordend aantal bijenvolken nieuwe mogelijkheden voor de bezetting en locatie van bijenvolken kunnen komen. Hij wijst op het feit dat de beheerders van Natuurmonumenten wat hem betreft het laatste woord hebben over de toegestane aantallen bijenvolken in hun terreinen. Echter dienen de beheerders zich wel bewust te zijn van hun rol als gastheer voor veel imkers. Het is mogelijk dat het argument dat de honingbij als oorzaak genoemd wordt voor de teruggang van het aantal inheemse soorten door sommige beheerders als een oneigenlijk argument gebruikt wordt. Misschien is de achterliggende reden eerder dat de beheerder van Natuurmonumenten niet het gedoe op zijn terreinen wil of dat hij het aanzien van bijenkasten te rommelig vindt. Volgens Tim is het dan ook van belang dat de bijenhouders op gezette tijden contact houden met de beheerder zodat er afstemming kan plaatsvinden. Hij neemt zich voor om intern de beheerders op bovenstaande te wijzen. Tenslotte

wijst hij erop de beleidsmakers van andere natuurorganisaties en landschappen te kennen en biedt aan behulpzaam te zijn met het maken van contact bij problemen van imkers in die natuurgebieden.

De VBBN zal imkers erop attenderen oog te hebben voor de achtergrond van de gestelde regels en zich terughoudend op te stellen bij het plaatsen van volken in natuurgebieden, en erop aandringen vooral het gesprek met de organisaties aan te gaan en er naar te streven in harmonie afspraken te maken.

Ook dit keer is de vergadering kort gehouden omdat de rest van de middag is ingeruimd voor de fusiebesprekingen met de ZLTO.

Reünie oud-bestuursleden VBBN

Roel ten Klei

Op zaterdag 19 november 2005 zijn op initiatief van het hoofdbestuur van de VBBN de oud-hoofdbestuursleden en oud-voorzitters van de VBBN uitgenodigd voor een reünie.

Vrijwel alle uitgenodigde oud-bestuursleden waren aanwezig en werden welkom geheten door Jos Plaizier. De nestor van het geheel, oud-voorzitter VBBN Jan Speelziek (84) gaf een exposé over de fusiepogingen van Ridder van Rappard en over hoe het destijds misging. Jos Plaizier gaf uitvoerig verslag over het verloop van de huidige fusiebesprekingen en dat deze naar alle waarschijnlijkheid per 1 april 2006 een feit zal zijn. De aanwezigen verheugden zich over dit feit en allen waren het erover eens dat een grote vereniging belangrijk is voor de toekomst van de Nederlandse bijenhouderij.

Na het verslag van Jos Plaizier namen de oud-voorzitters Jan Speelziek en Piet Muntjewerf het woord en werd er nog meer geschiedenis verteld en oude herinneringen opgehaald.

v.l.n.r.: G. Henseler, oud-penningmeester VBBN, Rob Nijman, huidig HB-lid en P. Muntjewerf, oud-voorzitter VBBN.

Foto's: R.H. ten Klei

Hierbij werd ook Dick Vunderink geprezen om zijn inzet en tijd die hij destijds aan de fusie heeft besteed. De reünie werd afgesloten met een gezamenlijke lunch. Al met al een bijeenkomst die zeker voor herhaling vatbaar is.

Onderscheidingen VBBN 2005

Marga Canters/Gerda Bogaards

In de tweede helft van 2005 mochten weer diverse VBBN-leden een blijk van waardering ontvangen. Verenigingsspelden worden uitgereikt bij langdurig lidmaatschap: leden die 25 jaar lid zijn ontvangen een verzilverde speld, bij een lidmaatschap van 40 jaar ontvangt men een vergulde speld.

Erespelden krijgen zij die een bestuursfunctie hebben uitgeoefend over een periode van 10 jaar (verzilverde) en 25 jaar (vergulde). Een *ereschildje* wordt uitgereikt aan leden die 50 jaar lid zijn. Een *oorkonde* wordt uitgereikt aan leden die zich op een of andere wijze verdienstelijk hebben gemaakt voor de subvereniging, of die langer dan 60 jaar lid zijn. Een *erekorfje* komt toe aan degenen die zich verdienstelijk hebben gemaakt op meer dan plaatselijk niveau.

Het Hoofdbestuur van de VBBN wil de leden die hiervoor in aanmerking kwamen nogmaals danken voor hun trouwe lidmaatschap en hun inzet voor de Vereniging. De namen van ontvangers van een erespeld staan **vet** gedrukt.

Den Helder: **D. Brugman, R. Dirks, A. Slot**

Heerde: J. Vahl

Leersum: E.R. Pieterse

Lochem: J.de Beuze, B. Ensing, **D. Garritsen**

Meppel: C.M. Koers

Ruinen: J.van der Linde

Wageningen: J.A. Bakker, R. Bouwmans, N.A. den Hartog, H.P. Oosterom, H. Vleeming

De Wouden: Tj. Bosma (tevens ereschildje + oork.),

E.de Haan, W. Meesters, H.van der Meulen,

W.A. Postuma, A. Schuurman

Onderzoek conditie van de bijenvolken na uitwintering

Aat Rietveld, voorzitter ZLTO

Van de 1.080 formulieren die verzonden zijn naar de leden van de bond van Bijenhouders ZLTO zijn er 468 beantwoord teruggezonden. Dat is ruim 43%, een hoge score voor een onderzoek. De gegevens uit het onderzoek zullen worden gecombineerd met de resultaten van de vragenlijst van PPO-Bijen in ons blad BIJEN van september 2005. We hopen dat de combinatie van de resultaten van beide onderzoeken kan bijdrage aan een beter inzicht in de oorzaak van de bijensterfte.

Enkele algemene gegevens

De gemiddelde leeftijd van de imkers die een formulier hebben teruggestuurd is 61 jaar. Men imkert gemiddeld met twaalf volken. Men houdt gemiddeld 22,5 jaar bijen. Er mag dus een grote ervaring onder imkerend Nederland worden verondersteld.

Bijensterfte in de winter 2004/2005

Opmerkelijk is dat er een aantal imkers zijn die veel of zelfs al hun volken verloren terwijl bij de overgrote meerderheid het om enkele procenten van hun volken ging. Van de 5.581 volken die zijn ingewinterd hebben er 1.148 (20,6%) de winter niet overleefd.

Bijensterfte per ras

Kijken we naar de imkers die hoofdzakelijk met een bepaald ras imkeren dan liggen de cijfers iets anders. Imkers die imkeren met hoofdzakelijk Buckfast zagen 17% van hun volken de winter niet overleven. Bij carnica-imkers was dit 22,5% en bij imkers die hoofdzakelijk met Nederlandse bijen imkeren was dit 24%. Geen groot, maar wel een opmerkelijk verschil.

Gebruikte middelen

Uit de formulieren bleek dat er veel middelen tegen de varroamijt werden gebruikt. Uit onderstaande lijst blijkt welk percentage van de imkers een bepaald middel gebruiken.

Geen middel gebruikt	3 %
Apistan	12 %
Apistan hergebruikt	2 %
Perizin	2 %
Amitraz	5 %
Nasserheidervdamper	8,5 %
Mierenzuur via sponsdoekje	10 %
Melkzuur	2 %
Oxaalzuur verdamper	8,5 %
Oxaalzuur spuiten	8,5 %
Thymol	16,7 %
Darrenraatmethode	14 %
Andere plantaardige producten	6 %
Apilife VAR/Apiguard	4 %

In een aantal gevallen werden verschillende producten en methode toegepast op de bijenvolken.

Gemiddeld werd de varroabestrijding tweemaal toegepast. Van de imkers zegt 50% dat zij zich bij de bestrijding precies hebben gehouden aan de voorschriften die bij deze methoden en middelen horen; 36% zegt zich niet precies aan de voorschriften te hebben gehouden en 7% zegt zich er helemaal niet aan te hebben gehouden. De rest heeft deze vraag niet ingevuld.

Er is geen opvallend verschil in bijensterfte bij deze verschillende categorieën te constateren. We hebben niet gevraagd naar het tijdstip waarop de varroabestrijding werd toegepast.

In een volgend onderzoek zou dit een belangrijke vraag moeten zijn omdat we weten dat er een verband zou kunnen bestaan tussen het tijdstip van bestrijding en de bijensterfte.

Zoals eerder opgemerkt blijkt dat bij een aantal imkers de bijensterfte hoog tot zeer hoog was. Opvallend is dat veel van deze imkers geen varroabestrijding toepasten. Daarnaast bleek onder hen dat de Nasserheidervdamper werd gebruikt om mierenzuur te verdampen en dat Apistan werd gebruikt. De aantallen zijn te klein om steekhoudende conclusies te trekken.

Het zorgvuldig interviewen van deze imkers en hen vragen naar hun bedrijfsmethoden en tijdstippen van bestrijding zou mogelijk meer interessante informatie opleveren.

Zelf koninginnen kweken

Het zelf kweken van koninginnen werd door 269 imkers gedaan. Dat is 57% van de ondervraagde imkers.

Handel in bijen

Ongeveer 32% van de imkers heeft in de afgelopen jaren bijen bij andere imkers/handelaren gekocht; 31% zegt in de afgelopen drie jaren bijen te hebben verkocht.

We zien dus dat er een grote handel in bijen is en dat er dus alleen hierdoor al veel gereis en gesleep met bijen ontstaat. Dit is nog los van het reizen naar de diverse drachtbronnen waarover in dit onderzoek geen vragen waren opgenomen. Een reden om ook het gesleep met levend materiaal nog eens nader te onderzoeken. In het kader van de preventieve bestrijding van AVB lijkt het aanbeveling te verdienen om het gesleep met bijen tot een uiterst minimum te beperken.

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat er moeilijk conclusies kunnen worden getrokken. Wel levert het onderzoek interessante gegevens op die vragen om verdergaand, maar voor al diepgaand onderzoek. Het onderzoek van PPO-Bijen kan met de gegevens van hun eigen onderzoek en dat van bovengenoemd onderzoek misschien een stapje verder komen.